

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Викладання історії України засобом використання художньої літератури у старшій школі»

Студентки 4 курсу, групи СОІз-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Пилипець Христини Василівни

Керівник:

кандидат історичних наук, ст. викладач

Паска Богдан Валерійович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Єгрешій Олег Ігорович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Твори художньої літератури як історичне джерело на уроках історії України.....	5
РОЗДІЛ 2. Використання творів української літератури на уроках із новітньої історії України.....	12
2.1. Можливості застосування у 10 класі.....	19
2.2. Можливості застосування в 11 класі.....	22
РОЗДІЛ 3. Міжпредметні зв'язки між навчальними курсами «Історія України» та «Українська література» в 10–11 класах.....	28
3.1. Міжпредметні зв'язки у навчальних програмах та їх реалізація.....	28
3.2. Міжпредметні зв'язки у шкільних підручниках.....	39
3.3. Можливості організації інтегрованих уроків.....	43
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Художня література являє собою засіб формування в учнів морального та естетичного виховання, одним із важливих джерел для ознайомлення з історичним минулим та сьогоденням. Твори художньої літератури рекомендуються у всіх шкільних підручниках з історії, залучення творів на уроках історії України додають яскравості та зрозумілості учням того чи іншого матеріалу. Художні образи відрізняються своєю влучністю та переконливістю. І це полегшує сприймання історичного минулого.

Застосувавши художню літературу на уроці історії підсилюється пізнавальна спрямованість викладання, дає можливість вчителю довести до розуміння учнів зміст теми в доступному і конкретному вигляді. Це сприяє кращому закріпленню матеріалу учням, який вони зможуть застосовувати на практиці. Знання художньої літератури допомагає підвищенню педагогічної майстерності. Читання уривків з літератури спонукає інтерес до самостійного вивчення історії, а також зацікавлює учнів до детальнішого опрацювання твору. Грамотне застосування художньої літератури вчителем, дозволить покращити виклад матеріалу, спонукатиме учнів до роздумів над історичною тематикою твору, аналізуючи минула та порівнюючи з сьогоденням. Художня література вчить учнів творчо мислити, розвиває уяву, повагу та любов до мови на нації.

Об'єктом дослідження є форми, методи і засоби навчання історії України в середній школі.

Предметом дослідження є художня література та її твори, як засіб формування зацікавленості учнів у самостійному засвоєнні історичних знань у старшій школі.

Мета дослідження – викладання історії України засобом використання художньої літератури. Виходячи з поставленої мети, автором курсової роботи визначено наступні **завдання**:

1) Розкрити особливостей творів художньої літератури як джерела історичної інформації на уроках історії.

2) Ознайомитися з методикою застосування творів художньої літератури на уроках історії України в 10–11 класах.

3) Всебічно дослідити міжпредметні зв'язки між навчальними курсами «Історія України» та «Українська література» в старшій школі.

Огляд літератури. По методиці викладання історії добірка Курилів В. [13]. Висвітлення новітніх технологій викладання історії на уроках Мокрогуз О. [14]. Викладання художньої літератури на уроках історії Могорита О., Паршаченко П. Вагін А. Цвікальська Г. О [14, 16, 6, 24]. Міжпредметні зв'язки на уроках Токаренко О. Гречушкіна Г. Статус міжпредметних зв'язків у системі сучасної освіти. [20, 7]. Інноваційні технології, сучасний урок Харченко О., Пометун О. [18, 23]. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії Терно С. [19]. Роль історії в системі орієнтаційних цінностей займався Гирич І. [8].

Методологічною основою даної бакалаврської роботи є принципи об'єктивності, історизму, всебічності, системності. Загальнонаукові принципи, які використовувалися під час написання роботи – індукції і дедукції, аналізу і синтезу, логічний і описовий; Спеціально-наукові – проблемно-хронологічний, порівняльний (компаративний). Для вирішення поставлених завдань був проведений теоретичний аналіз наукової літератури. Все дослідження здійснювалось на основі принципів об'єктивності та науковості.

Наукова новизна бакалаврської роботи є те, що автором зроблена спроба проаналізувати і систематизувати викладання історії України засобом використання художньої літератури. Була спроба дослідити використання літератури у вивченні історії України. Вивчення змісту методики викладання історії. Розглянуто методи та прийоми проведення уроку з використанням уривків, творів на уроці історії та їх вплив на учнів та їх знання. Також розкрито міжпредметні зв'язки між курсами.

Практичне значення роботи полягає в тому, що дана робота може бути використана при викладанні предмету у школі чи при підготовці семінарських занять. Також матеріали роботи можуть слугувати для написання статті,

доповіді, рефератів та інших видів робіт. Даний матеріал також може бути використаний при підготовці наукових публікацій та при підготовці виступів на наукові конференціях.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (37 позицій).

РОЗДІЛ 1. ТВОРИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Художня література завжди була в уяві автора і вважалася суб'єктивною, тому вона не могла відображати правдиво історичні явища. І тому зазвичай художню літературу не брали до уваги як джерела історії.

Але, не так давно, з вивченням нових підходів до історії, історичних проблем, найперше у напрямку «соціальної історії», а також завдяки розвитку міжпредметних зв'язків, які застосовують різні способи і методи суміжних гуманітарних дисциплін, з'явилася потреба у вивчення літературних творів. Зі свого роду також і збереглася недовіра до літературних творів, як до джерела вивчення історичного минулого.

Літературні твори, уривки з них неодмінно є невід'ємною частиною культури певної епохи і тому повинні бути об'єктом і предметом історичного вивчення. В свою чергу вони яскраво формулюють людську свідомість, що також варте уваги професійних істориків. Твори вважаються дієвим та досить продуктивним знаряддям впливу на суспільне мислення, що також вимагає вивчення в історичному дослідженні [9, с. 41].

Варто зауважити, що художня література та її твори в соціальному житті є дуже недооцінена як історична наука, не є вивчена як самостійний об'єкт і предмет вивчення.

Художня література має свою специфіку з точки зору історико-джерелознавчої бази. По-перше, для твору художньої літератури є характерний ступінь суб'єктивності, тобто впливу автора на його твір. По-друге, велику роль грає вигадка і фантазія автора у своєму художньому погляді. По-третє, твори з літератури рекомендовані не для власного користування, чи обмеженого міжособистісного спілкування, але, зазвичай, для найбільш широкого аспекту читацької аудиторії. Літературний твір чи його уривки не можуть розглядати як історичне джерело, тому що недоведена його достовірність. [9, с. 42].

Твори літератури мають свої цінності так як: своєрідне джерело, яке висвітлює духовність свого часу, соціальну свідомість, інтереси тих часів, психологічний стан, настрій, тобто індивідуальні площини соціальної реальності. Саме в цьому плані між багатьма творами художньої літератури і тими ж пам'ятками, на погляд Є. Сенявської, непереборної межі не спостерігається. [19, с. 14].

Також свою цінність віддають спогади, романи. Вони в свою чергу являються історичними фактами, які фіксувалися і використовувалися. Але вони теж викликали не довіру через погляди автора на події суспільного життя, сучасником і учасником яких він є чи був, відображаючи його світогляд в узагальнено-символічного художній формі і без претензій на фактичну достовірність.

Художня література вимагає вивчення і дослідження, тому що вона являється формою суспільної свідомості, а для історика важливо соціальне побутування і вплив на історичні події, не лише як конкретні тексти. Для того щоб можна було охарактеризувати певну епоху або період в якому відбувалася та чи інша подія, потрібно звертати увагу на конкретний час, а не на тему твору. Показовою і правильною стає і суть конкретних літературних жанрів і творів, які використовуються в суспільстві і в їх прошарках. Побічно зображають читацький попит видавничі тиражі, а особливо соціальний інтерес до конкретного роду літературних жанрів, творів, тем, проблем, цінностей, викладених позицій тощо [6, с. 25].

Для того щоб відображати суспільні явища, також існують літературні твори, які є цінними для вивчення, бо вони являються джерелом в яких досить точно виражаються конкретні художні засоби. В них грає роль основне відображення реальних подій автора, або соціальне оточення їх настрої та переконання.

Але, не всі жанри літератури тотожні, також не всі автори творів для історика є цікаві, бо не всі їх твори можна використати, як історичне джерело. Те ж саме можна сказати про будь-яке джерело, в тому числі і цілком традиційні.

Для істориків у творах художньої літератури, головним є так би мовити «дух часу», тобто достовірність картини, психологічний стан без чого розуміння та сприйняття, чи уявлення про минуле того часу не буде розкрито сповна. Саме про це замислювалися історики, які піднімали питання про використання художньої літератури, як історичного джерела, в межах історико-психологічних досліджень.

Науковий метод є достатньо схожий до художнього методу тому, що письменники, які пишуть на історичні теми в його основі завжди були переконання в тому, що в ньому має бути глибоке занурення в світ історичних персонажів. Художнє освоєння історичної психології почалося набагато раніше, ніж наукове. [6, с. 26].

Ніхто з письменник не змозі повністю відобразити минуле, тому що у кожного є уявлення та пережитки того часу в якому він сам жив. Незважаючи на це, відтворити тогочасні події, можна досить реалістично, за умов, якщо йдеться про власний досвід автора, пережитих ним самим і описуваних якийсь час по тому. У цьому випадку художня література дозволяє стверджувати, що твір буде історичним джерелом особистого походження, а з іншого боку, буде самостійним літературним жанром. І через те, такі твори є для історика скарбом, як історичне джерело з усіх жанрів художньої літератури. Не менш цінними є для історика твори авторів, чия творчість зображає їх життєвий досвід, сповідають принцип «погляду на минуле з минулого». [9, с. 43].

Художня література та її твори, уривки, цитати спонукають та формують у школярів емпатію. Емпатія – це співпереживання з іншою людиною її розуміння емоційного стану, проникнення в його суб'єктивний світ. Найчастіше емпатія означає прирівнення або уподібнення особистості однієї людини з особистістю іншого, коли ставиш себе у положення іншої людини і переживаєш ті самі емоції, що й інша. Коли застосовується метод емпатії, то об'єкту приписують почуття, емоції самої людини: людина ідентифікує цілі, функції, можливості, плюси і мінуси зі своїми власними. Людина стає одним цілим з іншою. [19, с. 15].

Метод емпатії застосовується у різних видах творчої діяльності. Щодо вирішення завдань художньої літератури метод емпатії, як правило, досить широко використовується. Зазвичай усім письменникам характерний високий розвиток здібностей до емпатії.

Під впливом художніх творів у дітей також формується мораль, завдяки цьому відбувається виховання до емоційного сприйняття твору, співпереживання та розуміння задуму автора, який передає епоху того часу. [19, с. 15].

Для вивчення повсякденного життя, гарно можуть слугувати твори художньої літератури тієї чи іншої епохи. По-перше, у творах чудово розгортаються події часу і простору, авторський опис характерів героїв, їх вчинків, ціннісних орієнтирів і моральних принципів формується загальне уявлення про психологічний стан епохи, притаманні їй життєві норми громадського і приватного життя, поведінка різних соціальних прошарків у певних умовах, про їх емоційний стан та переживання. По-друге, у художньому творі присутній світ матеріально-побутових умов життя і праці надається до відтворення цілісної образної конкретики предметно-речового оточення людей. Завдяки цьому спосіб повсякденне життя зображається у повноті кольору та розумінні подій.

У шкільних підручниках твори художньої літератури рекомендуються з кожного курсу історії, залучаються в якості влучного матеріалу на уроках. Для ознайомлення з історичним минулим, художня література служить для учнів одним з важливих і ефективних засобів їх морального та естетичного виховання. Художні образи створюють більш конкретні історичні уявлення в учнів за допомогою підсилення картинності розповіді. Доказова сила художнього образу виховує у школярів певне ставлення до досліджуваних історичних явищ, викликає у них співчуття, ненависть, захоплення, обурення. [21, с. 19].

Яскраві, виразні художні образи різносторонньо впливають на особистість учня, а саме: на його розум, почуття, волю, поведінку, тому що етичні норми розкриті на живих прикладах і в конкретних ситуаціях. Шкільний підручник, на

жаль, не може викликати у школярів бурю почуттів. Залучаються на уроках історії художні образи підсилюють ідейну спрямованість викладання, дають вчителю можливість довести до свідомості учнів ідейний зміст теми в доступному конкретному вигляді, сприяючи більш міцному закріпленню в пам'яті учнів досліджуваного історичного матеріалу [21, с. 19].

У творах знаходиться конкретний матеріал, якого зазвичай немає в посібниках, тому художня література з свого боку зображає науковий історичний матеріал, коментує його художніми сюжетами, поглиблює розуміння, збуджує живий інтерес до явищ життя, викликаючи емоційні переживання.

Оновлена концепція історії України виступає як засіб національної консолідації. За час незалежного існування Української держави поступово вкоренилася і стала частиною офіційної ідеологічної доктрини концепція «титульного українського етносу», як основи української політичної нації. Саме ця концепція є в основі політики української етнічної консолідації, порівняно з консолідацією всієї української нації на основі всіх культурно-мовних груп України. В результаті з'являються такі трактування історичних фактів з історії України, які заважають формуванню в масовій свідомості поваги до історії та культури сусідніх народів і держав. У самому українському суспільстві падає до критичного рівня толерантність у відносинах між представниками етнічних груп, зростає ксенофобія і ступінь роз'єднання між громадянами за етнічною та мовною ознаками [13, с. 40].

Завдання художньої літератури на уроках історії полягають у наступному: по-перше, є необхідність попереднього аналізу художніх творів, по-друге, потрібно застосовувати ті твори, які вивчається за шкільною програмою. По-третє, для вдало проведеного уроку потрібно підібрати методи та прийоми застосування художньої літератури, уривків на уроках історії. Це завдання-одне з найосновніших, так як для її реалізації потрібно доскональне знання як історії, так літератури і психології, для того, щоб не перевантажити школярів емоціями і вміти вчасно вивести їх з емоційного стану, в яке вони приходять, при

використанні на уроках уривках військових тем, а також важких драматичних подій. [5, с. 40].

Отже, вдале застосування художніх творів на уроці історії України, збагатить його яскравими картинами минулого, дадуть змогу підтримувати увагу учнів на уроці та інтерес до навчального матеріалу. Учні на уроці історії зможуть ознайомитися не лише з історичними джерелами, а й творами авторів вивченого періоду. Завдяки творам літератури, діти навчаються співпереживанню з головним героєм, мають чітке уявлення та зображення тих чи інших подій історії, залучаються до читання творів, дають моральну та естетичну вихованість.

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УРОКАХ ІЗ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Для використання художньої літератури на уроці історії, вчителю необхідно вміти правильно поєднати ці два курси, тобто йому необхідно спершу вивчити і проаналізувати паралельний історії курс літератури.

Для використання певних художніх творів, уривків на уроці історії, треба вибрати курс з шкільної літератури і обрати ті твори, які найбільше підходять до теми з історії України, зробити їх аналіз та відбір. Необхідно підібрати програму із художньої літератури старших класів для їх вивчення та аналізу. Програма повинна відповідати «Обов'язковому мінімуму змісту основних освітніх програм» і включати базовий компонент літературної освіти, також забезпечити виконання державних стандартів. [5, с. 42].

Особливість програми полягає в тому, що вивчення літератури більш орієнтована на розвиток особистості, а не, як естетичного і національно-історичного явища.

Головною метою даної літературної освіти в початковій, основній і старшій школі впливає, як грамотного виховання дитини в компетентності читача, людини, що має стійку звичку до читання і потреба в ньому як засобі пізнання світу і самого себе, людини яка має високим рівнем культури мовлення, мислення та почуттів до культури.

Вчитель, як людина має правильно застосувати художню літературу, а також пробудити до неї інтерес учнів, дозволить відкрити широкі перспективи в методичному застосуванні. Художні літературні твори своєю емоційністю насичують урок, підвищують його якість, та розуміння, а також розбавляє виклад вчителя від абстрактності та схематичності. Твори акцентують увагу учнів на розповіді і вони протягом уроку є зацікавлені, тому це добре впливає на їх чітке розуміння, ясність викладу та глибину. Також твір надає можливість творчо викласти матеріал змісту уроку, збагатить мову вчителя та розвине мову учня.

Учні, які вивчають певні події тих чи інших часів із застосуванням творів розвивають уяву та збагачують її, під впливом твору тема стає повнішою, процес навчання цікавішим, діти не сприймають просту абстракцію викладу, а яскравий вид зображення історичних людей минулого їх почуття, побут, інтереси. Уривки зі свого боку підсилюють інтерес до вивчення історії на уроці, а також зацікавлюють дітей до опрацювання самого твору сповна. Вони спонукають учнів знайти і прочитати весь твір, що в свою чергу підвищує їх загальноосвітній рівень, робить знання, одержані на уроці, глибшими та міцнішими.

Документом прийнято вважати твори художньої літератури, які були написані в певну епоху, якій вони були присвячені, з якого можна вивчити чи дізнатися про минуле наших предків як для учня, так і самому досліднику. Літературу вважають сильним засобом, а головне ефективним предметом для пізнання реальності як такої. Художня література має силу впливати на учнів, з її допомогою на уроках історії України, вчителі дійшли основних методичних засобів в роботі, який допомагає:

- світогляд учнів виробляється і стає повніше розкрити основних теоретичних понять.
- глибше та конкретніше викладання зміст програмного матеріалу.
- вирішується ряд загальноосвітніх та виховних завдань.
- допомагає вчителю вирішити ряд методологічних завдань.

До компетентності читача входить:

- здатність до повноцінного сприймання літературних творів у контексті духовних цінностей національної та світової художньої культури;
- оволодіння системою знань, умінь і навичок з предмету, також розвиток мовних, інтелектуальних і творчих здібностей;
- вироблення уявлення про світ через предмет літератури, що добре впливають на адаптацію учнів. [21, с. 20].

Під літературною освітою розуміють також освоєння літератури в процесі творчої читацької діяльності.

Мета літератури визначає її завдання:

- підтримувати інтерес до читання, який склався ще в початковій школі, формувати духовну та інтелектуальну потребу читати.

- забезпечувати глибоке розуміння художніх творів різного рівня складності.

- зберігати і збагачувати досвід різноманітних читацьких переживань, розвивати емоційну культуру учнів.

- відповідає за осмислення літератури як виду мистецтва, вчить набувати і систематизувати знання про літературу, письменників, їх творих.

- забезпечує освоєння основних естетичних і теоретико-літературних понять.

- розвивати естетичний смак учнів як основну самостійну діяльність.

- розвивати почуття мови, вміння і навички зв'язного мовлення. [5, с. 42].

Щодо інтересів учнів визначається і зміст програми освіти, своєю естетичністю художнього твору, та освітніми стандартами з літератури.

До віку читачів та їх інтересів і можливостей, організовані розділи програми що пояснюють їх досить ґрунтовне оновлення в порівнянні з іншими програмами які діють. [7, с. 33].

Зроблено добірку текстів для читання і їх розуміння, які були покладені у наступні категорії, такі як:

- повинні відповідати духовним та естетичним стандартам освіти;

- цінна емоція твору;

- опора на читачів, тобто учнів їх досвід;

Відбір текстів мають свої аспекти, такі як :

- педагогічне посилення до твору який вивчається;

- здатність твору удатися до життєвого досвіду учнів;

- інтереси учнів їх інтелектуальні здібності та можливості мають відповідати твору. [7, с. 42].

Запроваджено певні етапи щодо літературної освіти учнів, такі як :

Для 5-6-х класів зазвичай властиво є поступове виникнення в царини літератури від простого літературного читання, яке в свою чергу створює ланцюг

безперервності в літературній освіті під початкової школи до середньої. Учні читають пригодницьку, фантастичну, детективну, містичну, історичну літературу, твори про своїх однолітків, отримують уявлення про літературні жанрах. [2, с. 18].

Для 7-8-х класів властивий розвиток читацької культури учнів, що він має на меті: розвивання та поглиблення їх художнього досвіду, а також життєвого; ознайомлює з біографіями письменників їх літературними здобутками із самим змістом літератури її шлях та розвиток, подає емоційність художнього твору. Подається також теорія літератури, яка дає пояснення учням, як може бути зображена людина у творах. А щодо основних вмінь з роботою над текстом, то розвивається вміння пояснювати прочитане, тлумачити текст, усвідомлювати його. [2, с. 18].

Щодо 9-х класів на основі лежить формування емоційного досвіду в освоєнні художньої літератури, усвідомлення її та місце в історії. Завершується вивчення та ознайомлення з письменницькою діяльністю, біографіями авторів окремих письменників.

Для 10-11-х класів в історично- літературному і функціональному аспекті, вивчення відбувається профільне. Тут властиво включати тексти художніх творів до історико-літературних процесів, також охоплюються художній світ письменників, цінність їх творів в естетичному та емоційному забарвленні.

Безумовно, що в якості історичного джерела не можна використовувати всі книжки з літератури , які використовуються на уроці, а лише ті твори, які вписані у шкільну програму можуть з якістю та доцільністю забезпечити хороший емоційний стан та зацікавити учнів. Але слід обирати твори літератури з особливою увагою [2, с. 19].

Уривки з художніх творів , які використовуються н а уроках історії, повинні в собі містити:

- 1) Мають відображатися живі зображення історії, які вивчаються у шкільній програмі;
- 2) Образи історичних діячів і зображення народних мас;

3) Має бути картинний опис, де розгортаються історичні події тих часів.

За допомогою художньої літератури учні краще засвоюють історичні події минулого. Але не всі твори можна використовувати тому їх треба ретельно підбирати та аналізувати.

Обираються твори, які підходять по епосі, яку вивчають діти, твори сучасників, які описують явища та події історії. Твори являються своєрідними документами епохи і є цінними для історичної науки, є одними із джерел знань про минуле. Необхідно мати спеціальний підхід до кожного літературного твору, позаяк кожен твір літератури певної епохи зображується крізь поглядом самого автора.

Щодо романів та повістей, то вони складають твори історичної белетристики. Дані твори не являються літературними пам'ятками історичної епохи, бо вони не є живим доказом її сучасників, тому не можуть бути історичним джерелом. Але для загального ознайомлення дітей ,вони можуть бути хорошим засобом вивчення минулого. Ці твори можуть слугувати для конкретизації та ілюстрації викладеного навчального матеріалу. [11, с. 10]

Існують також твори, які є літературною пам'яткою , вони являються документом певної епохи і можуть служити та застосовуватися як одне із джерел знання про минуле історії. Варто зауважити, що літературні пам'ятки зображуються через уявлення автора і його сприймання, тому до їх підбору потрібно підходити критично.

Існує правило за яким необхідно обирати художні твори для того щоб застосувати їх на уроці історії – це принцип історизму. У творах літератури повинні бути строго дотримані особливості історизму і менталітет того часу який описується в творі чи уривку, тому пропонуються твори сучасників відповідної епохи , яку вивчають на уроці.

Великий переворот у історичному джерелознавстві відбувся в середині XIX ст. До перевороту історичне джерело існувало і мало ставлення, як споживче. Джерела не порівнювалися і не аналізувалися. Джерелознавства як науки, по суті, не існувало. Вже в середині XIX ст. історики зіткнулися з різними

подіями в різних документах та їх інтерпретаціями, це стало поштовхом до нової системи залучення реалістичного роману. [3, с. 180]

Основною проблемою є особиста думка авторів про ті чи інші події, тобто письменницький суб'єктивізм. Історія є вихідним пунктом художньої оцінки творів мистецтва. Розповідь тексту розкриває художній задум твору. Історична довідка дає змогу виявити художні здобутки твору.

Інтерпретуючи твір мистецтва, ми забуваємо про культурне середовище та особисту думку автора. Проблема в тому, що кожен автор намагається описати події зі свого особистого ракурсу, а це вже неупереджене джерело. Але навіть такі роботи, коли зображують історичні об'єкти, портрети чи побут, тобто спостерігачів, які не мають можливості висловити свою думку, а лише об'єктивну розповідають, це буде цінним джерелом інформації. Тому необхідно відбирати саме ті речення, які дає сам автор як пояснення. [11, с. 85].

Художня література настільки широко включена в уроки історії, що було б помилкою перевантажувати свою презентацію літературними образами, посиланнями та цитатами. Використання художньої літератури на уроках історії не є самоціллю, а художня образність вводиться не для прикраси уроку, а для пізнання історичного минулого, тобто для вирішення навчальних і виховних завдань наскільки це сприяє уроку.

Вчителі, які використовують літературу на уроках історії, повинні навчитися особливим способам роботи з творами, які: художні та літературні ілюстрації, розбір уривків, розповідь учителя за прочитаними уривками, як звертатися до творів і як їх поєднувати. [13, с. 45]

Для використання літературного твору має бути попередня підготовка вчителя до читання твору, тому що виразне зачитування наповнює уривок, з'являється краще усвідомлення його учнями.

Використавши на уроці історії художньо-історичний образ набуває сили виховний вплив на учнів, також підвищується навчально-виховний процес. Через те, що мистецтво твору вважається вищою формою емоційного і образного опанування людської дійсності. Літературні твори насичують і збагачують,

конкретизують матеріал уроку, для дітей урок стає зрозумілим, добре впливає на психіку учнів та розуміння навчальних програм. [13, с. 48]

Художні твори мають позитивний вплив на виховання учнів з естетичного боку, також використання цих конкретних матеріалів, тобто творів, що вивчаються на уроці шляхом його відтворення учителем стає багатшим. Щоб досягти повного розкриття духовної цінності літературних творів, необхідно залучати дітей на уроках до проблемного дослідницького методу, тобто організації навчального процесу. Залишивши учнів до дослідницького методу, учні будуть мати змогу знайти необхідну тему в уривках художнього твору, визначити своє ставлення до нього до фактів, які описані в ньому, а також розкрити пізнавальний зміст образу головного героя, встановити його риси і ознаки. Даний метод дозволить учням на уроках історії працювати з літературним твором, глибше зрозуміти та дізнатися про історичні події та факти. [5, с. 45]

Отже, залучення літератури на уроках історії буде достатньо хорошим доповненням, яка буде давати дітям позитивне розуміння як історичного джерела, так і твору. Буде покращувати усвідомлення учнів, також велику роль буде відігравати естетичне виховання учнів та моральне. Завдяки твору розвиватись буде і критичне мислення, також діти будуть вміти аналізувати як художні твори, так і історичні події, факти. Велике значення мають художні твори у виявленні почуттів та збагачення уяви учнів.

2.1. Можливості застосування у 10 класі

Художній твір завжди являв собою певний засіб навчання та виховання, використовувався як спосіб пізнання навколишнього світу. На думку багатьох

дослідників художня література збагачує душу дитини, надає невичерпні можливості для образного відтворення навчального матеріалу, допомагає його конкретизувати, сформувані в учнів незабутні образи. Вчителю необхідно підбирати художній матеріал до певних уроків, який має відповідати темі того чи іншого уроку.

Для конкретизації матеріалу, художні твори гарно відіграють свою ефективну виховну роль, а також вони поглиблюється коли йде грамотне відтворення їх. Але найбільш повне розкриття виховної цінності літературних уривків досягається, якщо вони застосовуються на уроках у проблемно-дослідницькому методі організації навчального процесу. Коли учні знаходять необхідну інформацію в художніх уривках, також визначають особисте ставлення до нього, розкривають пізнавальний образ героя та розуміють їх риси та ознаки, при такій роботі учнів з уривками твору їх художній образ посилюється стає глибше та зрозумілішим. [24, с. 19].

Можна застосовувати тестові технології на уроці історії України засобом художньої літератури. Невід'ємність використання художньої літератури обумовлена ще тим , що саме вона має невичерпні можливості для образного - емоційного відтворення історичних фактів, образів, подій минулого та є естетичним засобом емоційного впливу на учнів.

На уроці історії України можна запропонувати використання таких тестів:

- тести на встановлення відповідності;
- тест на виключення зайвого або продовження ряду в установленій закономірності;
- тест на систематизацію історичної інформації;
- тест на встановлення хронологічної послідовності;
- тест на використання логічної послідовності подій. [26, с. 15]

Найкращим є застосовувати тестові завдання засобом художньої літератури на етапі перевірки раніше застосовуваних учнями знань і закріплені та повторення вивченого на уроці. Для підготовки тестів необхідно враховувати такі критерії: змістовність завдання, які структурні компоненти історичних

знань, пізнавальні вміння та інтелектуальні здібності учнів виявляє пропонуваній вид тексту. Що до компактності та точності тестів : наскільки коротко і чітко сформульоване запитання та основна частина тексту. Зрозумілість: наскільки зрозуміла та відтворювальна інформація учнями певного віку , що до об'єктивності то потрібно знати на скільки велика або мала вірогідність того, що учні можуть вгадають тест, для того щоб суб'єктивно оцінити його [25, с. 193].

Щодо методів та прийомів роботи з художніми творами на уроці історії України. Існує методичний прийом літературно - художнього ілюстрування, який передбачає подачу яскравого, конкретного уривку з художнього твору. Даний метод допомагає розкрити соціальні корені історичного явища, зробити акценти на конкретні поняття. Якщо уривок відіграє роль документа, тоді він допомагає у реалізації можливостей учням почути живого свідка минулої епохи, слова очевидця, яким іноді буває автор твору поглиблює розширення їх знання про ту або іншу історичну особу як об'єкта явища події. Вчитель який буде застосовувати текстовий переказ уривку, йому необхідно забезпечити відчуття духу твору, його художні та композиційні особливості, оскільки саме тоді учні сприймають не лише художній твір, а й дух епохи твору та самого автора. Застосовуючи метод літературно-художнього ілюстрування, вчитель повинен забезпечити щоб твір був відповідав програмному матеріалу. Також використання уривку з твору, можна застосувати і кінці уроку, як узагальнення вивченого. [13, с. 45]

Гарним методом слугує, методичний прийом аналізу літературних уривків, так як його може здійснити не тільки сам вчитель, але й учні також. Вчитель читає частину тексту і відразу ж його коментує, також може бути інший варіант, коли він читає весь уривок, а потім ставить учням запитань щодо прочитаного. Застосування такого засобу сприяє закріпленню прочитаного у пам'яті учнів, правильному сприйманні його, допомагає їм певною мірою самостійно прийти до правильних висновків. Коментування та пояснення незрозумілого або складного матеріалу вчитель повинен пояснити.

Методичний прийом побудови розповіді вчителя на основі щойно зачитаного, чи переказ даного своїми словами уривку із твору. Окрім цитування вчитель історії може текстуально переказати його зміст. Читання уривку має бути виразним, переказ - точним. Якщо вчитель застосовує текстуальний переказу уривку, то йому необхідно передати дух твору його художні та композиційні особливості, його мови і стиль. Тоді учні сприймають не просто художній твір, а сам по пропонуваній твір, твір тієї епохи і певного автора. [15, с. 9].

Для 10 класу яскравим твором української літератури на уроці історії буде слугувати , твір автора Івана Багряного - «Тигролови» зображає трагічна доля людини-особистості в радянському тоталітарному режимі, в історії період переселення українців до Сибіру, репресії в 1920-1930-ті роки.

Проблема свободи й боротьби за визволення. Вольовий характер Григорія Многогрішного. Символіка роману, ідея перемоги добра над злом.

Твір є актуальним для нашого часу, вчить логічно та виразно висловлює власні думки, втілювати власні задуми в життя. Дає усвідомлення значення свободи для духовного розвитку, активної життєвої позиції як вияву європейськості.

Більшовизм в Україні революційній та пореволюційній, зображено у новелі про добро та зло « Я (Романтика)» Миколи Хвильового.

Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і фанатичною відданістю революції, між загальнолюдськими, вічними цінностями й політичною кон'юнктурою. Реальне та уявне у творі. Образ ліричного «Я». Роль присвяти. Образ матері, його символічність.

Учень розуміє специфіку жанрової форми твору, уміє знаходити необхідну інформацію, творчо використовує довідкові матеріали, словники для поглиблення знань із певної теми, сприймає і розуміє естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку. Новела навчить відстоювати гуманістичні цінності, критичне мислення, усвідомлення переваг гуманізму над ідеологіями, уміння передбачати наслідки власних помилок і виправляти їх.

Українське кіномистецтво 1920-х років, «культурна революція» розкриється у творі «Майстер корабля» Юрія Яновського.

Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів. Неоромантичні герої То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їх прототипи, модерністські образи Міста, Моря. Морально-етичні колізії твору. Національне крізь призму загальнолюдського.

Учні зрозуміють зв'язк внутрішньої свободи митця з його творчістю, розвинеться самостійність мислення, уміння аргументовано доводити власні судження.

Отже, на мою думку, художні твори позитивно впливають на розвиток учнів на їх виховання, вчать розумінню авторів творів, історичного минулого та сьогодення. Правильно підібраний твір згідно з програмними вимогами, забезпечить краще засвоєння історії не тільки з історичних фактів, а й з художніх уривків. Для кращого засвоєння теми слід використовувати різні методи та прийоми, які у свою чергу будуть давати знання та конкретику теми.

2.2. Можливості застосування в 11 класі

Застосування художньої літератури на уроці історії України, сприяють формуванню більш образного та критичного історичного образу епохи. Використавши уривки із художніх творів під час вивчення історії України будуть значно сприяти глибокому та свідомому засвоєнню матеріалу тому, що вчитель одночасно використовує два шляхи перевірки учнів шляхом наукового доведення і шляхом доказу історичного матеріалу за допомогою літературних засобів.

Сама художня література полягає у передачі дійсності в конкретних, доступних та емоційних образах. Насправді художня література являється джерелом суспільного життя, тому, зазвичай, вчителів історії цікавить, в якій

мірі той чи інший літературний твір відображає характерні риси епохи. Сформувавши в учнів хороші знання, оцінити історичні факти, можна лише тоді, якщо учні глибоко вивчають програмний матеріал, але і будуть вміти застосувати його на практиці, активно використовуючи його у житті. [12, с. 401]

У вивченні історії виділяють три групи творів, які можна застосувати на уроці:

1. Твори письменників-класиків української літератури, до них необхідно підходити критично.

2. Твори українських письменників минулого століття, цінність яких порівнюючи з сучасниками, викликають сумніви. Тут можуть бути використані уривки з побуту, звичаїв, стилю одягу та озброєння тих епох.

3. Твори створені вітчизняними та зарубіжними сучасними письменниками. Усі твори написані сучасною, живою мовою, які дають об'єктивне зображення життя, соціально-економічної обстановки, соціальних рухів видатних діячів України. [5, с. 46]

Існують методи застосування художнього твору на уроці історії України, які зроблять даний урок яскравим, пізнавальним та цікавим для учнів.

Методичний прийом посилення на твір, тут необхідно точно вказати образ і епізод. Такі посилення додають внутрішню наочність викладу матеріалу, збагачують сприймання історичного матеріалу, полегшують його для того щоб сприймання учням було простішим. З них наводяться окремі слова. Репліки. До цього засобу, більше доречно вдаватися, якщо твір учні вже вивчали раніше або ознайомлюватися з ним на уроках літератури.

Є також методичний прийом використання матеріалу певного твору, він використовується в розповіді вчителя, а уривки з книг пояснюють картину або схему, замінюють собою розповідь вчителя. Добре вбудований учителем матеріал розповіді, опису, характеристики сприймається учнями не як літературна цитата, а як невідокремлений елемент яскравого викладу вчителя.

Застосовуючи комбінований методичний прийом, він полягає у тому, що він поєднується з іншими методами роботи у класі, з роботою над цитатами,

роботою над історичним документом, історичною картою, схемою та ілюстраціями підручника, доречно ознайомити учнів із уривками твору. Добре введені у викладання програмного матеріалу літературні уривки збагачують його яскравими картинами минулого. Розуміння школярів про ті чи інші події під впливом художніх образів стають насиченими, хід історичного процесу відкривається перед їх учнями у яскравому зображенні між живими конкретними людьми, з їх справами, почуттями та інтересами. [27, с. 19].

Цікавим методичним прийомом при роботі з художньо-літературним описом зовнішності особи взятого з художньої літератури стає порівняння зображення, що здійснив письменник у своєму творі. Під час роботи учнів із художньо-літературним портрет історичного діяча їх завдання полягає у тому, щоб встановити наскільки точно і правдоподібно описує письменник зовнішність історичні особи. [27, с. 19].

Художній образ який є сформований в творах літератури і мистецтва посилюють доказовість викладу. Почуттєво насичений він не лише додає емоційності розповіді вчителя, але і викладає в учнів особисте ставлення до історичних явищ. Це зі свого боку спонукає учнів прочитати весь твір, це в свою чергу підвищує їх загальноосвітній рівень, роботи знання на уроці глибше міцнішими. Але непотрібно забувати про те що літературні твори зображають життя своєї епохи через призму поглядів автора, як представника певної соціальної групи, тому підходити до цього треба критично. Застосовувати на уроці історії літературні твори потрібно, якщо вони правильно відображають історичну дійсність. містять глибокий аналіз соціальних явищ і процесів, правильну оцінку подій. Використовуючи художню літературу вчителі історії часто застосовують їх в поєднанні з використанням історичної картини, ілюстрації підручника, схеми. [31, с. 310].

Художня література має значення освітньої цінності, яка полягає у практичному викладі та висвітленні історичних явищ і відповідно до історичної події та законів її розвитку. Художня література на уроках історії ознайомлює

учнів з живим зображенням історичних подій, вивчення яких передбачено шкільною програмою і підручником.

Для 11 класу яскравим творами української літератури на уроці історії будуть слугувати «Щоденник» (періоду Другої світової війни), «Зачарована Десна» Олександра Довженка.

Джерело вивчення історії його життя і трагічної доби – «Щоденник». Правда про український народ, його історію крізь призму авторського бачення й оцінки. Національні та загальнолюдські проблеми, поєднання особистісного, виражального начала з публіцистикою. Історія написання «Зачарованої Десни» (1942-1956), автобіографічна основа, сповідальність. Ця кіноповість – у часи воєнного лихоліття як душевна розрада, сповідь, моральна опора для митця. Поєднання минулого і сучасного. Два ліричні герої: малий Сашко і зріла людина, митець. Морально-етичні проблеми, порушені в кіноповісті.

Учні будуть знати про літературу воєнного періоду, творчу біографію митця, зрозуміють її трагізм, розповідає про Довженка-кінорежисера, називає його основні фільми, 2-3 прозові твори, особливості світобачення, розглядає «Щоденник» як джерело вивчення біографії митця в контексті його доби, особливості авторського бачення й оцінки історії України й українського народу, розкриття національних і загальнолюдських проблем, зможуть проаналізувати текст «Зачарованої Десни», художньо-стильові особливості твору, оперує поняттями «кіноповість», «публіцистичність», указує на риси автобіографічності в кіноповісті, характеризує образи-персонажі, пояснює особливості композиції, роль пейзажу, називає порушені у творі морально-етичні проблеми.

Вчить розумінню особливостей світовідчуття українців, національного характеру, народної моралі та етики, усвідомлення важливості культурної самоідентифікації особистості, розуміння взаємозв'язку конкретного із загальним.

«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...» Василя Стуса.

Стан активної позиції ліричного героя. Екзистенційна (буттєва) проблема вибору, віра в себе, надія на здолаття всіх перешкод. Упевненість у власному виборі. Приклад великої мужності й сили духу. Поет як символ незламного духу, збереження людської гідності. Загальний огляд його життя й творчості (відчуження від світу, проблема вибору, стан трагічної самотності й активної дії, формування себе, атмосфера розтлінного духу тоталітарної системи). Узагальнені образи крізь призму індивідуальної долі.

Твір дасть осмислення естетичної вартості художнього твору, формує уявлення про поезію як чинник власного світогляду, визначає ціннісні пріоритети життя на засадах громадянського суспільства, висловлює міркування, проводячи аналогії з сучасним життям.

Учні дізнаються про ствердження рис «стоїцизму», активної життєвої позиції. Усвідомлять поняття честі, людської гідності, мужності, сили духу на прикладі життя і творчості В. Стуса.

Ліна Костенко. Творчий шлях. Особливості індивідуального стилю (філософічність, історизм мислення, традиційність, інтелектуалізм, публіцистичність). «Страшні слова, коли вони мовчать», «Хай буде легко. Дотиком пера...» – ліричні роздуми про значення слова в житті людини, суть мистецтва, його роль у суспільстві. «Недумано, негадано...» – інтимна лірика як спонука до роздумів про суть кохання. Її сповідальність. «По сей день Посейдон посідає свій трон...»: мотив єднання людини зі світом рукотворної краси і природою. Потреба наповнювати життя прекрасним. Зв'язок із античною міфологією. Пошуки справжнього щастя. Здатність людини протистояти дрібному й бачити величне.

Історико-фольклорна основа історичного роману у віршах «Маруся Чурай». Духовне життя нації крізь призму нещасливого кохання. Центральні проблеми: митець і суспільство, індивідуальна свобода людини поєднання доби козацтва та Хмельниччини.

Учні осмислюють естетичну вартість художнього твору, формують уявлення про прекрасне як чинник гармонізації власного внутрішнього світу, висловлює міркування, проводячи аналогії з сучасним життям.

Твір формування естетичний смак, виховує відповідальність за вчинки, усвідомлення права на власний моральний вибір. Розвиток духовних якостей.

Отже, художня література знайомить учнів з історичними образами, вибудовує інтерес до читання творів та полегшує розуміння історичних тем. Висвітлює історичні явища відповідно до історичної події та законів її розвитку. Вчителеві необхідно застосовувати цитатами, також долучати учнів до роботи над історичним документом, історичною картою, схемою та ілюстраціями підручника, доречно ознайомити учнів із уривками твору. Також урок не може бути без цікавих методів викладання уривків з літературних творів.

РОЗДІЛ 3. МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ НАВЧАЛЬНИМИ КУРСАМИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ТА «УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА» В 10–11 КЛАСАХ

3.1. Міжпредметні зв'язки у навчальних програмах та їх реалізація

Міжпредметні зв'язки, їх проблематика цікавила педагогічний круг дослідження вже давній час. Я.-А. Каменський, В. Одоєвський зауважували та наголошували на міжпредметних зв'язках, як для відображення цілісної системи розуміння учнями, для правильного світорозуміння.

Міжпредметні зв'язки у школі є актуальною темою для педагогів. З розвитком сучасної освіти, вона є сполученням зв'язків як суспільних, технічних так і природничих знань. Усі предмети, які вивчаються у школі можна поєднати з історією. Історію можна найбільше поєднати з такими предметами як : географія, правознавство, українська література, українська мова, світова література, художня культура, мистецтво, математика. [28, с. 18].

Без історичних дат не можливо уявити історичного минулого. Історія базується на матеріалах яких було взято з історичних джерел минулого часу. Джерела являють собою літературні пам'ятки, а не лише історичні. І стає зрозуміло, що існує міжпредметний зв'язок між літературними творами, тобто літературою, як такою та історією України.

Історія не може подаватися на уроках лише за допомогою дат і фактів, тому вона являє собою предмет гуманітарного циклу. На уроці історії України, учні повинні виявляти особисте ставлення до фактів, подій минулого, активізувати своє критичне та творче мислення. Для цього вчителю на уроках необхідно застосовувати нові подачі матеріалу, застосовувати нові методи та підходи. [15, с. 10].

Інноваційна напрямок професійної діяльності вчителя ґрунтується на критеріях педагогічної інновації, до неї належить:

а) новизна, визначає організаційний рівень досвіду вчителя.

б) оптимальна, сприяє успіху високих результатів за малий час фізичних і розумових сил вчителя та учнів.

в) результативна та ефективна, означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителя;

г) можливість творчого застосування нових результатів у масовому досвіді [16, с. 201].

За допомогою застосування на уроці історії міжпредметних зв'язків, учні формують в собі грамотність спілкуватися державною мовою, навчаються математичній грамотності, пізнають для себе різні іноземними мовами, засвоюють вміння в природничих науках, також технічних, уміння навчатись упродовж життя, уміння реалізовувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя[24, с. 105].

Твори української літератури, та сама українська література як така, дає свій внесок у виховання учнів так само як і історія України, а саме:

- залучаючи учнів до засобів художньої літератури, діти формують в собі гуманістичний світогляд, завдяки цьому діти засвоюють загальнолюдські та національні цінності.

- учні виховуються, як свідомі громадяни своєї держави – України.

- виховується естетичний розвиток учнів, також культурний та пізнавальний рівень їх інтересів.

- вчить учнів духовному збагаченню, позитивного ставлення до своєї реалізації в даному часі, всебічному розвитку учня як зрілої людини.

Щодо завдань української літератури, то вони такі :

- зацікавлення учнів до художнім твором, яке дасть їм вміння висловлювати мистецтво слова, а також пізнання світу , та бачення і місце себе у ньому.

- знайомство учнів з яскравими діячами української культури та народу їх творчістю та здобутками, це вплине на їх загальну освіченість.

- формування любові до читання, мистецтва та розвиток естетичного смаку.

- формує інтерес та любов до української культури та літератури , до духовного життя народу, повнозначного мистецтва, виховання ставлення до української книги.

- розвиває духовний світ дитини , з високим рівнем людяності , естетичного виховання та морального збагачення.

- сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти.

- вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.

- розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.

- вчить орієнтуватися у інформаційному матеріалі та застосовувати його на практиці, знайомитися з іншими творами культури та використовувати у міжпредметних зв'язках.

- розвиває та збагачує навички самоосвіти учнів, та бажання вчитися у продовж життя .

У процесі свого навчання, учні повинні розуміти предмет «Українська література», удосконалити свої навички, ретельно добирати навчальний матеріал та розглядати його за принципом життєвої доцільності й функціональності [20, с. 90].

Курс української літератури для 10-11 класів організовано хронологічно та тематично, за принципом тематичної хронології. Це через концепції, включаючи естетичні та літературні категорії, біографії авторів та якість творів національного мистецтва, а отже, морально-етичний потенціал цих творів, потенціал важливих творів мистецтва, які мають досліджувати студенти, можливості для інтересу соціальні навички та ціннісні навички.

У 10-11 класах учні вивчатимуть українську літературу за різними жанрами та предметами, зокрема біографії авторів, написані у найпринизливіших та найцікавіших фрагментах. Особливе значення надається творам мистецтва, які сприяють формуванню якостей, що породжують

позитивну, життєствердну енергію у свідомості молоді. В умовах націотворення реалізуються пріоритети людини-гуманіста, людини-патріота, оптимістичного суспільного настрою, розсудливості особистості, щоб ці твори приносили естетичне задоволення і стійку духовну опору. Самостійно навчати глибоко історично осмислювати події певного періоду історії України, свідомо сприймати та критично оцінювати світ. [20, с. 55].

У старших класах вивчення української літератури відбувається у формі загально-художнього контекстного оцінювання художніх творів, а також міжпредметних зв'язків з українською мовою, історією та зарубіжною літературою та ін.

Крім того, повість допоможе учням зрозуміти свою національну та культурну ідентичність, патріотичні та позитивні суспільні установки через розуміння соціального та морального досвіду минулих поколінь та розуміння української історії та культури, сприятиме формуванню громадянської позиції та самосвідомості, поваги до історичного процесу [19, с. 3].

Щодо завдань історії, то вони наступні :

- заохочення до вивчення історії України, рідного краю, так само і до навчального предмету, розвиток здібностей та умінь, необхідних для розуміння сучасних викликів.

– набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі ХХ–ХХІ ст. з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності Українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні, зміцнення національних інтересів і суверенітету, цілісності та непорушності кордонів Української держави в контексті світового історичного процесу [5, с. 15].

– розвиток в учнів критичного мислення, також історичного зі свого боку творчого, розуміння різних процесів, які відбуваються в державі.

– спонукати до усвідомлення національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності своєї держави в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів;

– залучення та ознайомлення дітей до культуру свого народу, до духовних цінностей, національних традицій свого народу та інших народів світу.

– сприяння формуванню політичної та правової культури, громадянської самосвідомості, пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні із національними та загальнолюдськими цінностями.

Весь матеріал опирається на пріоритетні цілі, такі як: національна спрямованість, принципи історичної пам'яті, хронологічної послідовності, науковості, логічності, гуманізації, проблемного викладання, національної спрямованості, органічне й оптимальне дотримання співмірності між політичною, соціально-економічною та культурною складовими історичного процесу, загальнонаціональною історією, історичним краєзнавством, увиразнювання побутової історії та особливостей змін рівня життя населення відповідно до подій, що відбувалися в Україні та світі.

Від вчителя вимагається творчо підходити до викладу теми на уроках. Завдяки запровадженню так званих інноваційних технологій, вони дозволяють досить максимально спонукати учнів, зацікавлювати їх, залучити до проектної діяльності. Застосувавши міжпредметні зв'язки на уроці історії України, залучивши до них українську літературу, виклад матеріалу стане цікавішим, це пришвидшить розуміння дітей, а головне зацікавить їх до процесу навчання. Можна використати різні технології, такі як : записи газет, аудіо, відео, фото, також оригінальні записи подій, вони перенесуть учнів у події минулого історії, фокусуватимуть їх увагу на головних персонах та їх життєвий шлях, чи цінність в історичній епосі. Аудіо записи, дозволяють вловити моменти пов'язані з психологією людей, особливостями особистості, або певних подій, що були найважливішими для людей [23, с. 181].

Залучаючи учнів до перегляду документальних історичних фільмів, вони ознайомлюються та опрацьовують перелік історичних подій, також фотографії, та іншу інформацію, це дозволить ознайомитись з позиціями історіографі.

Теми історії України бувають досить великі в обсязі, для учнів виникають труднощі з його сприйняттям, тому художні фільми можуть їм у цьому допомогти, завдяки їх перегляду в дітей формується емоційна сфера, вони переживають деякі моменти історії, таким чином вони мають краще сприйняття та розуміння історичної теми.

Також цікавим є долучати учнів до моделювання сценаріїв, в програмах функціонує база сценарію, яка дозволяє розробляти окремі події і створювати взаємозв'язок між фактами історії, це можна відтворювати у взаємозв'язку політики, світогляду, культури. Завдяки цьому в учнів розвивається конструктивне мислення, де вони можуть спостерігати за причинами та наслідками певних подій та явищ в історії. [17, с. 122].

Щодо історичних джерел при вивченні літератури, то вона повинна виконувати шкільні програмові вимоги, за якими необхідно відпрацьовувати з учнями їх вміння та навички аналізу та застосування тексту, учні мають сприймати його з дотриманням головного задуму твору та стилю самого автора, бачити твори у їх літературному, культурному та історичному змісті. В центрі обох навчальних дисциплін виражається людина і події.

Доповнюючи літературні факти історичними, допоможуть учням пізнати важливі естетичні та світоглядні проблеми, такі як взаємозв'язок явищ, поживати сприйняття нової теми, удосконалювати свої художні уявлення та фантазію.

Літературний фактор показує героя в яскравих образах, а історичний в свою чергу підсилює сам виклад розповіді. Використання історичних фактів дають змогу зацікавити учнів, а ще вони допомагають краще засвоїти теми історії, також набути досвід пошуку матеріалу, діти зможуть уявити себе дослідниками.

Взаємозв'язок між історією та літературою на уроці допоможе уникнути одноманітності викладу та забезпечить учням досвід роботи з різною літературою, тому вчителеві необхідно добре готуватися до такого уроку, тому що це дасть йому змогу донести дітям різні аспекти в історії чи літературі разом.

На мою думку, українська література на уроках історії, буде відігравати провідну роль у викладі важких тем, збагатить уяву та почуття смаку в учнів, а також полегшить сприймання історії.

Сучасна освіта орієнтована на формування творчо мислячої особистості, здатної самореалізовуватися і адаптуватися в соціумі. В сучасній освіті, учень має виглядати саме так: упевненим у собі та своїх силах, вміти аналізувати та приймати самосійні рішення, працювати в учнівському колективі, бути активним та ініціативним та інше.

Для того щоб учні мали в собі ці елементи, вчителеві необхідно добре попрацювати, а саме подбати про високий рівень корисної дії засвоєння теоретичних знань, а також подбати про надійні й ефективні механізми перетворення їх на практичний досвід.

Опанувавши міжпредметні зв'язки у навчально-виховній програмі в учнів відкривається готовності до вирішення певних завдань, таких як : зрозумілість тексту його змість та основу, його аналіз, причинно-наслідкові зв'язки, вміти робити висновки з прочитаного, самостійно приймати рішення, виробляти впевненість у собі, тощо. [4, с. 15].

Проблема міжпредметних зв'язків привертає до себе все більшу увагу вчених-педагогів і практичних працівників шкіл, тому що швидкими темпами розвивається науково-технічний прогрес, який приводить до підвищення наукового рівня змісту навчання і збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню підростаючим поколіннями в період шкільного навчання. [10, с.16].

Для успішної реалізації міжпредметних зв'язків вчителю необхідно знати загальні теоретичні основи міжпредметних зв'язків, шляхи, способи і засоби успішної їх реалізації. Перш за все, потрібно знати, що таке міжпредметні зв'язки, які їхні дидактичні функції. Уроки, які включають в собі інтегрований

зміст є різними дидактичними поняттями, так стверджує О. Савченко, через те що в основу міжпредметних зв'язків вкладені запитання і завдання з інших предметів, які є допоміжними у вивченні. Це допомагає глибше сприйняти конкретне поняття з теми. Але під час такого уроку учні дізнаються поняття інших предметів їх взаємодію, застосовують несхожі між собою види певної роботи, але які підпорядковані одній і тій же темі

Має відобразитися взаємозв'язок між програмовими темами навчальної системи, показувати функції, які виконують міжпредметні зв'язки, який вплив вони мають на формування наукових системних знань, та рівень розвитку розумового учнів, а також методи які діють на координування викладання шкільних предметів- це все являється досягненнями класичної педагогіки у застосуванні міжпредметних зв'язків. Міжпредметні зв'язки зараз досліджуються як допоміжний та удосконалений шлях змісту навчання .[7, с.16].

Є.Г. Шмуклер, розглядає міжпредметний зв'язок, як дидактичну складову, яка пов'язує між собою деякі елементи і в основі яких є спільні поняття, підхід, структура навчальних шкільних програм і методи їх дослідження.

На думку, В. Максимова, спершу необхідно вивчити значення міжпредметного матеріалу, яке в свою чергу дасть розуміння їх взаємозалежності окремих дисциплін:

- лінійної (вже дійсні знання доопрацьовуються новими).
- протилежної (нові знання спрямовують засвоєнні раніше відомості).
- проблемної (знання спрямовуються на вивчення навчального матеріалу).

Щоб правильно збудувати і усвідомити знання, необхідно вивчити змістовний характер зв'язків, можуть бути такі:

- синхронними, тобто матеріал опрацьовується та вивчається синхронно.
- репродуктивними, тобто опиратися на вивчене.

В. Максимова звертає свою увагу на те, що кінцевим етапом встановлення міжпредметного зв'язку є формування міжпредметного поняття як нового, узагальненого результату пізнання, який стимулює розвиток мислення і

мовлення учнів, а отже закріплюється не лише у знаннях, а й в уміннях учнів. [4, с.16].

За думкою психологів, міжпредметні зв'язки, мають хороший вплив на розвиток уяви в учнів, також у спостережливості, пам'яті, мовлення, формують здатність до абстрактного мислення і, що найголовніше, до самостійного перенесення знань, умінь і навичок на нові пізнавальні завдання. Обсяг інформації щоразу збільшується і виникає потреба навчання дітей до самоосвіти, тому вивчення міжпредметних зв'язків відіграє у цьому велику роль. [15, с. 6].

Міжпредметні зв'язки в свою чергу виділяють головні елементи змісту освітніх у навчання зображається комплексний підхід до навчання. Вони формують конкретні знання учнів, розкривають проблеми природи, пізнання і його вивчення, відношення знання до реальності, без яких неможливе системне засвоєння основ наук. Також міжпредметні зв'язки включають школярів в оперування пізнавальними методами, що мають загальнонауковий характер. [15, с. 7].

Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках історії України та української літератури ставить багато проблемних питань, які потребують їх вирішення шляхом спільної, узгодженої роботи вчителів-предметників. Це недостатність методичних рекомендацій з цього питання, немає скоординованої діяльності вчителів-предметників, необізнаність у змісті програм суміжних предметів, відсутність досвіду щодо реалізації міжпредметних зв'язків тощо. Потрібно працювати разом, систематично відвідувати уроки один одного, обмінюватися матеріалом, ознайомлюватися з календарними планами, планами індивідуального навчання, разом брати участь у різних заходах, координувати діяльність щодо підготовки учнів, вести роботу щодо формування єдиного освітнього середовища. Також досить вагомою проблемою є те, що учні мало читають, і заповнити цю прогалину досить важко, але можливо за рахунок використання кінематографії [18, с. 121].

Скоординована діяльність учителів-предметників полягає і у виробленні спільних прийомів та методів навчання. Викладання історії та літератури має

багато спільного. Можна стверджувати, що історична подія чи факти мають зав'язку, кульмінацію і розв'язку, тобто історична реальність має естетичну структуру. Тож вчитель не повинен бути стороннім розповсюджувачем інформації, він має використовувати саме ті прийоми та методи, що і його колега.

Важливим є й залучення учнів до участі в позакласній і позашкільній діяльності: проведення міжпредметних конференцій, дискусій, екскурсій, інтелектуальних ігор, предметних декад, участь у різних конкурсах тощо. Це все спонукає учнів до використання різних джерел інформації, виробляє вміння аналізувати і виокремлювати найсуттєвіше. [29, с. 141].

Для підвищення якості освіти та оптимізації процесу навчання через здійснення змістовної і діяльнісної взаємодії навчальних дисциплін виокремлюють такі рекомендації, створені на підставі сумісної роботи вчителів української літератури та історії:

1. Ознайомлення з навчальними програмами.

2. Обговорення та координація дій щодо використання міжпредметних зв'язків на уроках з метою формування єдиного освітнього середовища.

- сумісна робота вчителів української літератури та історії України щодо виявлення спільного та розбіжностей в навчальних програмах.

- знайомлення з літературними творами та історичним матеріалом підручника.

- хронологізація вивчення матеріалу та створення узагальнюючої таблиці, яка дозволить орієнтуватись в навчальному матеріалі, узгодити певним чином навчальний матеріал.

3. Сумісне календарне планування, яке здійснюється з урахуванням узагальнюючої таблиці.

4. Визначення форм (фронтальні, групові чи індивідуальні) і методів організації пізнавальної діяльності на уроках:

- словесні

- наочні

- практичні

-метод інформаційного ресурсу (робота з літературою та мультимедійними ресурсами);

- проектний метод.

5. Реалізація вироблених спільних прийомів та методів навчання на різних етапах уроку:

- актуалізація опорних знань та вмінь шляхом використання наочності портретів гетьманів, українських письменників, картин під час вступного повторення.

- вивчаючи новий матеріал, пояснюйте нове на фактах і теоретичному матеріалі, який учні вже знають.

- використовувати нові прийоми та види навчальної діяльності під час вивчення нового матеріалу, узагальнення нового матеріалу, виконання домашніх завдань (функції порівняння, написання рефератів, підготовка доповідей).

- використання оглядових таблиць, аудиторних схем для узагальнення та систематизації навчального матеріалу, уроків повторення, спрямованих на узагальнення та розширення інформації.

- формування та вирішення проблемних ситуацій на міжпредметній основі, надання проблемних завдань, що вимагають передачі та узагальнення знань, отриманих із суміжних курсів та предметів, які заважають розмовній діяльності студентів, розробка та реалізація міжпредметних проектів.

6. Планування та організація роботи учнів у позакласній і позашкільній діяльності: проведення міжпредметних конференцій (за окремим планом), дискусій, екскурсій, інтелектуальних ігор, предметних декад, участь у різних конкурсах.

7. Добір дидактичного матеріалу для спільного використання на уроках історії України та української літератури.

8. Моніторинг та корекція спільної діяльності. [28, с. 46].

Отже, міжпредметні зв'язки історії України та української літератури впливають на формування загальнонавчальних та спеціальних компетентностей старшокласників. Для реалізації уроку вчителю необхідно знати загальні

теоретичні основи міжпредметних зв'язків, шляхи, способи і засоби успішної їх реалізації. Творче та грамотне викладання матеріалу із залучення нових методів, сприятиме кращому засвоєнню та реалізацією учнем на практиці знань, також важливим моментом є долучення учнів до вивчення нових тем.

3.2. Міжпредметні зв'язки у шкільних підручниках

Навчальна програма з історії України та української літератури спрямовує на активне здійснення функціональних міжпредметних зв'язків, оскільки особливості наявності історичних фактів чи подій, а також літературних творів сприяють засвоєнню учнями науково-теоретичних понять, глибшому аналізу літературного процесу та врахуванню самостійної оцінки прочитаних літературних творів, виробленню уміння їх рецензувати, формуванню навичок самоосвіти, розвитку самостійного критичного мислення учнів. Літературний процес розглядається у тісному зв'язку з історією України, зарубіжною літературою, мистецьким життям. Учні більш ознайомлюються з новинками літератури та мистецтва. Учні необхідно частіше залучаються до позакласної роботи з підготовки та проведення літературно-мистецьких вечорів, конференцій із метою розвитку естетичних смаків та загальної культури розвитку. [27, с. 16].

Міжпредметні зв'язки та його змість, повинен залежати від інформації, яка зумовлена змістом навчальних дисциплін, даний зміст містить в собі наукові факти, поняття, теоретичні відомості, що само собою є в навчальній інформації, яку діти вивчають на уроках. Опорою на формування понять та знань є історичні факти, а сама література та твори з неї є основою для теоретичних висновків та узагальнень тем.

Завданнями змісту міжпредметних зв'язків являється інформація завдяки якій учням передається знання, яке спрямовує їх на поглиблення знань про історію, її явища. Міжпредметний зв'язок історії України з іншими предметами відбувається безпосередня на уроках. Використання його відбувається зазвичай

на вивченні нових тем, а також при висвітленні теоретичних питань у формі розповіді або невеличких коментарів у ході бесіди. Використання різного роду вправ, або самостійних завдань учнів, складанні невеликих доповідей учнями на задані теми історико-літературного тематику. [23, с. 102].

Це добре впливає на самоосвіту учнів, через те що за допомогою вивчення літератури, учні вчаться обирати твори літератури по темі, аналізувати їх, також відкривають для себе нові художні публікації, шукають певну інформацію, таким чином набувають вміння пошукової інформації, розвивають критичне мислення, та вміють застосовувати все на практиці. Вивчаючи літературу учні розуміють себе і свої почуття краще, отримати навички в поясненні, що вражає або розчаровує.

Яскраві, змістовні цитати дають учневі можливість подивитися на особу письменника з різних точок зору. Такий підхід розвиває критичний спосіб мислення і вчить саморефлексії. Читачі, простежуючи творчий шлях письменника, еволюцію літературно-художніх принципів, моральні та філософські пошуки тощо, виявляють особливості відображення основних ідей та проблем епохи. Важливим для авторів підручника є показ індивідуальності втілення ідей у творі, різноманіття стилів і способів письменницької художнього-образної уяви. Теж саме і у підручниках з історії України де зображуються гетьмани, різні особи того чи іншого періоду, пам'ятки архітектури та інше. Дають яскраве уявлення про історію народів, історію своєї держави, збагачують знання про культуру та побут. [22, с. 25].

Завдяки сучасним вимогам до навчальних підручниках у них вдосконалились запитання і завдання, яка зрозуміло, що базуються на дотриманні основних змістових ліній, визначених державними стандартами, вони в свою чергу допомагають вдосконалити технології навчання на уроках літератури та історії України, які вчать мистецтву.

Матеріал який ілюструється у підручнику та до якого є запитання та завдання також має у собі міжпредметний зв'язок.

Метою сучасної літературної та історичної освіти є формування гармонійного типу мислення особистості, ґрунтованого на логічному й образно-інтуїтивному мисленні, створення цілісної картини світу. З розвитком сучасної освіти, а саме цілі та стратегії, направлені на такі аспекти як : виховати людини новітнього типу мислення та культури, на формування істинного читача, здатного осмислювати процес читання як етап власної творчості і власного духовного розвитку, виховання духовності особистості, розвиток її художнього мислення, вміння самостійно розуміти зміст літературних творів та історичних тем. [10, с. 16].

Знову ж таки з розвитком новітньої освіти у школах зокрема, реформується загальноосвітня школа на різних етапах, особливо це стосується старшої школи, у напрямку профілізації розроблено проект типового навчального плану для учнів 10 -11 класів, тобто зміни мають відбутися у підході до переліку предметів в 10 -11 класах, це перший крок утворення справжньої профільної школи. [2, с. 7].

Форми міжпредметного зв'язку, які повинні враховуватися при наборі навчального матеріалу для підручників, муть виглядати так:

1) необхідно дотримуватися порядку, який би не порушував основний виклад певного предмета і також звернути увагу потрібно на необхідність використання отриманих знань при розкритті нових та суміжних дисциплін;

2) учні повинні вміти використати знання з відповідних предметів для більш глибокого розкриття теми основного предмета;

3) повинен бути взаємозв'язок тем споріднених предметів;

4) вивчення наскрізних понять та їх диференціація;

5) теми не мають повторюватися ;

6) повинні бути створені бази міжпредметних завдань ;

7) повинен бути контроль над міжпредметними знаннями, уміннями та навичками з профільних предметів;

8) вчитель-предметник має використовувати ті підручники в яких є виклад матеріал з споріднених дисциплін;

9) для проведення інтегрованих уроків, доцільно переглянути ряд питань та програм, застосувати для проведення учнівські конференції, тематичні вечори, екскурсії, в кінці провести підсумок. Для того щоб це все застосувати на практиці, необхідно переглянути різні підходи, щоб розробити для себе навчальні програми, можна використати підручники про професійного викладу у старшій школі. Для того щоб розвинути в учнів технологічний розвиток мислення, слід дотримуватися сучасних технологій реалізації профільного навчання. [16, с. 223].

Навички самоосвіти, організація активної діяльності учнів, їх пізнавальна діяльність, вміння застосування новітніх технологій, мотивування учнів – це все вкладено в основу сучасного підручника.

Підручник являє собою не лише навчальний елемент, чи джерело інформації, а ще він спрямовує на організацію пізнання, проникає в ідею досліджуваних предметів і явищ, забезпечує фундаментальне та вмотивоване розкриття навчального змісту, також не менш важлива функція його полягає в спонуканні учнів до самостійності навчання, розвиває потребу до подальшої самоосвіти і використання різноманітних джерел інформації освітнього середовища і не тільки. У підручниках з будь-яких предметів навчальної освіти, повинні бути чуткі, наявні обов'язкові всі компоненти, які будуть забезпечувати стабільність та сучасність підручника, висвітлена система реалізації зв'язків з освітнім середовищем. Підручник є центральним і системоутворювальним елементом інформаційної системи освітнього середовища, за допомогою якого здійснюється освітницький шлях комплексного поєднання з навчально-методичними комплектами із застосуваннями мультимедійних технологій для інваріантної та варіативної складових змісту освіти. [10, с. 75].

У підручниках з української літератури 10-го класу згадуються теми з історії України, а також є запропоновані теми, щодо використання на уроці історії. Так при розгляді з теми української літератури драматичних творів Миколи Куліша – драматурга-новатора, творчість якого відкрила нові напрямки у розвитку українського мистецтва 20 ст. Згадується національний і зарубіжний

театр 1920-1930 рр. Політика «коренізації» («українізації») в Україні 1920-х років. Ця тема широко відкривається і в підручнику з історії України. Може чудово доповнити одна одну на уроці.

Період Другої світової війни історії України, досить влучно поєднати з романтичною новелою О. Гончара «Модри Камень» про любов радянського солдата до іноземки. Період війни розповідається в уривках новели, які можна використати на уроці історії.

Отже, у навчальних програмах з історії України та української літератури є запропоновані теми, які можна залучати на уроках. Взаємодія цих двох предметів на уроці історії, дасть чудове сприйняття теми учнями, тому що вони доповнюють одна одну. Міжпредметні зв'язки у шкільних підручниках сприяють міжпредметній компетентності, сформованості уміння перенесення набутих знань, навичок та умінь на спорідненість предметів.

3.3.Можливості організації інтегрованих уроків

В сучасному житті в людей виробилась нова світоглядна позиція, в якій людство не існує само по собі, а являється частиною навколишнього світу. Демократизація надала вчителям широкі можливості для творчості, свободи дій, вибору, а в деяких випадках і активного пошуку найкращих форм, методів і прийомів навчання. Однією з таких спроб є впровадження інтеграції в освіту.

Метою інтеграції є формування учня, який виховується, цілісного уявлення про навколишній світ, а засобом досягнення цього є комплексне вивчення шкільних дисциплін, що розкриває зв'язки між шкільними дисциплінами. Інтеграція історії України в сучасні заклади загальної середньої освіти є одним із перспективних напрямів вирішення проблеми пошуку нових педагогічних рішень, спрямованих на досягнення таких завдань: сприяти вдосконаленню та розвитку творчого потенціалу вчителя та окремого педагога, ефективний вплив на учнів [8, с. 96].

Інтеграція вже давно стала предметом для дослідження різних вчених та фахівців. Тому сьогодні існують численні визначення інтеграції, як явища. Досягненнями інтеграції є саме цілісність та системність. Інтегрований підхід являє собою саму інтеграцію, яка поєднувала в собі різні частини в одне єдине явище в міжпредметний зв'язок.

Міжпредметні зв'язки можуть поєднувати в собі окремі теми чи окремі заняття, також поглиблювати вирішення міжпредметних проблем, деяких різних дисциплін, також може встановлювати взаємозв'язок між циклами цілого циклу навчальних дисциплін. Для того щоб покращити якість освіти та оптимізувати процес навчання, необхідно здійснити діяльнісний та змістовний інтегрований навчальний процес дисциплін, які вивчаються та вирішити такі завдання як:

1) необхідно узгодити з вчителями різних дисциплін, які вивчаються у школі, можливі теми чи питання для взаємодії на уроках.

2) також необхідно вивчити перелік міжпредметних зв'язків між навчальними програмами.

3) внести зміни у планування.

4) також вивчити інтерес учнів до предмету, визначити їх активність і як підвищити продуктивний пізнавальний процес.

5) вчителю необхідно розширити свій педагогічного досвіду різними технологіями, методиками, формами і методами організації пізнавальної діяльності на заняттях. [24, с. 105].

М. Н. Берулава, Д. І. Зверев, Ю. І. Дік, Г. Ф. Федорець, під час їхнього дослідження було відзначено, що підхід інтеграції забезпечує насичений обмін інформації між різними видами теми з різних дисциплін, які вивчаються.

Зазначають, що інтеграційний підхід в освіті, є способом реалізації принципів інтеграції як одного з дидактичних принципів навчання, який добре пов'язується з принципами науковості, систематичності і послідовності, свідомості і активності, наочності, зв'язку теорії з практикою, доступності та міцності знань, врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Для того щоб була здійснена інтеграція їй необхідно створити педагогічні умови ,

такі як: обґрунтувати загальнотеоретичні необхідності інтеграції, щодо дисциплін, які вивчаються, пізніше необхідно визначити рівень інтеграції та її форми, взаємозв'язок навчального матеріалу, його головні ідеї, до направлення навчальних предметів та їх програм, використання відповідних методів і прийомів, засобів навчання. [12, с. 402].

Щоб застосувати інтеграцію предметів, слід запам'ятати, що процес інтеграції необхідно співставити з теорією навчання, тобто :

- спосіб навчання, який спрямовується на покращення вивчення матеріалу, який вивчається, направляє свої цілі для вирішення завдання – це є інтеграція.

- мета інтеграції полягає у визначенні механізму узгодження дій суб'єктів навчального процесу, змісту і термінів їх діяльності, що забезпечують реалізацію освітніх завдань;

- інтегрування має такі завдання: визначають напрям освітнього процесу на основі їх здатності вивчення.

- у визначенні бажаних результатів роботи, у виділенні ресурсів, що забезпечують досягнення поставлених цілей, в розробці критеріїв і показників оцінки результатів;

- виключення протиріч і дублювання при вивченні одних і тих же понять [12, с. 405].

Інтегрований підхід на уроці є широко використовуваний, позаяк він являється основою нової української школи. Процес інтеграції є у дидактичному змісті і містить у собі взаємозв'язок методів, форм, а також змісту роботи. Відповідно інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, або для створення творчого продукту тощо. Для того щоб не було повторення інформації створюється єдиний для навчальних предметів тематичний простір, в свою чергу можна поглянути на аналогічні матеріали, одразу з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Це застосування дозволить легше та простіше сприймати різну інформацію у різних галузях освіти, навчання стане значно комфортнішим.

Цілі інтегрованих уроків з історії України постають в наступному:

1. Узагальнювати міжпредметні знання, що сприяють підвищенню ефективності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти;
2. Формувати творчі здібності (уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, переносити знання в нову ситуацію тощо);
3. Розширювати пізнавальний процес наукових уявлень того, хто навчається про цілісну картину світу;
4. Розвивати особистість у різних аспектах.

Так, справді, інтегративний підхід до навчання історії України значною мірою залежить від діяльності вчителя, який використовує педагогічні умови для створення такого середовища навчання. Вчитель історії України виступає творцем інтегрованих підходів і забезпечує їх втілення на уроках.

Інтегрований підхід до викладання історії України дає можливість учням розуміти і застосовувати отримані знання не лише в межах даного предмета, але і в контексті інших шкільних дисциплін. Це сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та розумінню взаємозв'язку між різними галузями знань. Учні розуміють, що знання з історії України мають практичне застосування у повсякденному житті. [26, с. 64].

Інтеграція історії України з іншими навчальними дисциплінами має на меті формування цілісних знань учнів про світ і розкриття взаємозв'язків між різними предметами. Для досягнення цих цілей вчитель історії України може використовувати такі педагогічні умови:

1. Вивчення базових тем курсу історії України з максимальним використанням тим суміжних дисциплін. Вчитель може підібрати теми, які мають зв'язок з іншими навчальними предметами, наприклад, історія математики, історія науки, історія мистецтва тощо. Це дозволяє учням бачити спільність і взаємозв'язок між різними галузями знань.

2. Створення здобувачами освіти на уроках історії України дидактичних матеріалів та використання їх при проведенні інтегрованих уроків. Учні можуть підготувати дослідження, проекти, презентації, які об'єднують знання з історії та

інших предметів. Це сприяє активній участі учнів у процесі навчання та розвитку їхньої творчої та аналітичної думки.

3. Розробка та проведення вчителями шкільних дисциплін серії уроків із застосуванням інтегрованих технологій навчання. Вчителі можуть спільно планувати та проводити серію уроків, під час яких використовуються елементи інтеграції з історією України.

4. Методичне оформлення частини інтегрованого курсу. Вчителі повинні планувати та створювати методичні матеріали для проведення інтегрованих уроків з історії України. Це включає визначення змісту, обсягу матеріалу, форм та методів реалізації. Також важливо забезпечити взаємодію між вчителями різних предметів та активізацію діяльності учнів під час уроку.

Застосування інтегрованого підходу до викладання історії України дозволяє учням не лише зрозуміти предмет, а й застосовувати отримані знання при вивченні інших предметів. Воно розвиває у них критичне мислення, здатність до аналізу та самостійного мислення, а також показує, що знання з різних предметів взаємопов'язані і мають практичне застосування у повсякденному житті. [26, с. 65].

Уроки історії України відіграють важливу роль у поєднанні різних шкільних дисциплін. Інтеграційний підхід до навчання історії України забезпечується відповідно до навчальних програм загальної середньої освіти.

Підготовка і проведення інтегрованого уроку з історії України вимагає співпраці кількох вчителів. Вони визначають зміст і обсяг матеріалу зі своїх предметів, забезпечують вибір форм і методів навчання, а також виділяють об'єктивні зв'язки між базовими знаннями, які можна інтегрувати.

При цьому враховується специфіка кожного предмета і його потенціал у розкритті загальних законів, теорій та ідей, які є основою для інтеграції кількох навчальних предметів. Координація дій вчителів є важливою на етапі підготовки і проведення інтегрованого уроку, і вчителем історії України виступає роль координатора. Він конструює зміст дидактичного матеріалу, визначає його обсяг і ролі кожного вчителя на уроці, а також засоби взаємодії і активізації учнів під

час навчального процесу. Правильний підбір технологій допомагає досягти мети інтегрованого уроку.

Структура інтегрованого уроку визначається цілями і завданнями, а також залежить від змісту навчання і специфіки діяльності вчителя та учнів. Оскільки інтегрований урок передбачає систематизацію і узагальнення знань, вмінь і навичок учнів, його оптимальна структура має наступний вигляд:

1. Повідомлення теми, мети і завдань уроку, щоб зрозуміти, що саме буде вивчатися та досягатися під час уроку.

2. Мотивація навчальної діяльності учнів, стимулюючи їхній інтерес і бажання вивчати предмет.

3. Актуалізація та корекція опорних знань, щоб перевірити рівень розуміння учнями попередніх тем і усунути можливі недоліки.

4. Повторення і аналіз основних фактів, подій і явищ, що були вивчені раніше.

5. Творче перенесення знань і навичок учнів в нові ситуації, застосовуючи їх в нестандартних завданнях та проблемних ситуаціях.

6. Узагальнення та систематизація навчальних досягнень учнів, включаючи основні ідеї і наукові теорії, що становлять основу інтегрованого уроку.

7. Підсумок уроку, резюмуючи головні відкриття, висновки та завдання, які були виконані під час заняття.

Така структура допомагає забезпечити логічну послідовність навчального процесу та сприяє кращому розумінню і усвідомленню навчального матеріалу учнями. [8, с. 165].

Технологія проведення інтегрованого уроку може варіюватись залежно від цілей, завдань та змісту уроку, а також використаних методів, активностей та ситуацій, що виникають під час проведення уроку. Основні етапи традиційної технології проведення інтегрованого уроку включають:

1. Повідомлення теми уроку і ознайомлення учнів з цілями та завданнями уроку, щоб з'ясувати, що саме буде вивчатися і досягатися під час уроку.

2. Вступне слово від вчителя або учня, що вводить урок, може включати постановку проблеми або зацікавлення учнів до теми.

3. Спілкування між вчителями та учнями, що може включати обговорення попередніх знань, думок і досліджень з приводу теми.

4. Коментарі, доповнення та обговорення, що сприяють розширенню розуміння та усвідомленню матеріалу. Вчителі та учні можуть додавати нові ідеї, висловлювати думки і задавати запитання.

5. Оволодіння новими знаннями, вміннями і навичками через різні активності та завдання, такі як групова робота, дослідження, практичні вправи тощо.

6. Рецензування та взаємна оцінка результатів навчання, де учні аналізують свої досягнення та отримують зворотний зв'язок від вчителів та один від одного.

7. Підведення підсумків уроку, де відбувається систематизація та узагальнення набутих знань, висновків і важливих моментів уроку.

Використання різних методів, технік та інструментів, таких як інтерактивні дошки, комп'ютери, проектори, групова робота тощо, може доповнити традиційну технологію проведення інтегрованого уроку, роблячи його більш цікавим та ефективним для учнів. [2, с. 18].

Навчально-матеріальне і технічне оснащення дійсно відіграють важливу роль у підвищенні ефективності інтегрованого уроку. Використання аудіовізуальних засобів, таких як презентації, відео- та аудіоматеріали, може допомогти учням краще усвідомити інформацію та зрозуміти зв'язки між різними предметами або темами. Таблиці, графіки, схеми та алгоритми можуть служити як засіб візуалізації та систематизації інформації, допомагаючи учням легше зрозуміти складні концепції.

Технічні засоби, такі як комп'ютери, проектори, тренажери та дисплеї, можуть бути використані для інтерактивних демонстрацій, взаємодії з навчальним матеріалом та створення сприятливого середовища для активної навчальної діяльності. Вони дозволяють створити динамічні уроки, залучаючи учнів до практичних завдань, симуляцій та інтерактивних вправ. [4, с. 15].

Це навчально-матеріальне і технічне оснащення сприяє більшій доступності інформації, активному залученню учнів до навчання та підвищенню зацікавленості у процесі інтегрованого навчання.

В процесі уроку вчитель відіграє важливу роль у забезпеченні високої організації та дисципліни учнів, а також сприяє їх самостійності, активності, ініціативності, демократичності, тактовності та етиці спілкування. Важливим елементом є інтегрована діяльність «активних» учасників уроку.

Глибина, новизна, логічність та послідовність повідомлень учасників є важливими аспектами в ході уроку з історії України та української літератури. Вчасна корекція навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти протягом уроку допомагає забезпечити їхній прогрес та розвиток. Об'єднання зусиль активних і пасивних учасників (інформаторів і слухачів) сприяє досягненню цілей та завдань інтегрованого уроку. [3, с. 105].

Вчитель має розуміти важливість створення сприятливого середовища, де учні відчують себе зайнятими, зацікавленими та мотивованими. Це може бути досягнуто шляхом застосування різноманітних педагогічних методів та прийомів, включаючи групову роботу, дослідницькі проекти, дебати, презентації та інші форми активної навчальної діяльності.

У підсумку, успішне проведення інтегрованого уроку вимагає від вчителя уваги до організації учнів, їх взаємодії та створення сприятливої атмосфери для активного навчання та досягнення поставлених цілей. [34, с. 23].

Підведення підсумків інтегрованого уроку виконується ведучим учителем разом з учнями. Основний алгоритм їх дій може включати наступні етапи:

1. Співвідношення реально досягнутих результатів з поставленими цілями і завданнями уроку. Вчителю разом з учнями оцінюються досягнення, які вдалося отримати протягом уроку. Це включає перевірку, наскільки успішно були реалізовані заплановані цілі та завдання.

2. Повідомлення про реалізацію змісту уроку. Ведучий учитель із учнями обговорюють, наскільки повністю вдалося реалізувати запланований зміст уроку. Можливо, деякі аспекти були реалізовані повністю, інші - частково, а

деякі не були враховані взагалі. Важливо визначити, які аспекти потребують більшої уваги та покращень у майбутньому.

3.Оцінка кращих повідомлень учнів щодо інтеграції знань. Учитель разом з учнями визначають ті повідомлення, які найбільше відображають інтеграцію знань з різних предметів або тем. Важливо відзначити досягнення учнів, які проявили глибше розуміння матеріалу та здатність застосовувати його у нових ситуаціях.

4.Аналіз недоліків в діяльності учнів та виявлення резервів підвищення ефективності інтегрованого уроку. Разом із учнями вчитель аналізує помилки, недоліки та пропонує шляхи їх подолання. Важливо виявити обмеження, з якими стикнулися учні та запропонувати стратегії для подальшого поліпшення.

5.Оцінка рівня навчальних досягнень здобувачів освіти. Ведучий учитель із учнями оцінюють загальний рівень досягнень здобувачів освіти на даному інтегрованому уроці. Це може включати оцінку засвоєння знань, розвитку вмінь та навичок, креативного мислення, співпраці та самостійності учнів.

Усі ці етапи спрямовані на узагальнення та оцінку результатів інтегрованого уроку, а також виявлення можливостей для подальшого поліпшення та розвитку учнів. Спільна робота вчителя і учнів у цьому процесі сприяє покращенню ефективності навчання та досягненню поставлених цілей. [34, с. 25].

На сучасному етапі розвитку історичної та літературної освіти здобуття учнями інтегрованих знань стало одним з основних завдань школи. Громадянознавчий аспект історії України як навчального предмету створює можливості для розширення культурно-пізнавальних інтересів учнів, активного становлення й самореалізації школяра в сучасному світі, виховання національно свідомого громадянина України, формування й утвердження гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей. Для розвитку громадянських компетентностей учнів важливим є й те, що кожен літературний твір містить приклади позитивних і негативних моделей громадянської

поведінки, які можуть стати основою для формування ціннісної сфери особистості.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає основні завдання вивчення історії в школі:

- створення умов для свідомої орієнтації учнів у сучасному світі, суспільстві;
- формування у них відповідної активної соціальної та громадянської позиції;
- підвищення рівня духовної культури школярів, культури спілкування і творчої діяльності;
- сприяння соціалізації учнівської молоді, підготовці її до активного включення в соціально-політичне та економічне життя суспільства. [30, с.300].

Слід зазначити, що одним із основних завдань вивчення літератури, окреслених у Державному стандарті базової і повної середньої освіти, є формування гуманістичного світогляду, духовно багатого особистості з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами, сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти, розвиток критичного мислення, культури полеміки, вміння аргументовано доводити власну думку. Окрім того, Концепція літературної освіти спрямовує вчителів на виховання школяра як громадянина України, національно свідомої особистості. Саме тому організація, зміст, форми й методи навчання та виховання школярів у загальноосвітній школі мають будуватися з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічних культурно-історичних традицій народу на основі національної культури, збагаченої кращими досягненнями загальнолюдських цінностей.

Наприклад, інтегрований урок в 11 класі можна провести на тему української культури в 1960-1970-х рр. Ця тема поєднана з історією України та українською літературою. Літературне шістдесятництво, вчитель української літератури, міг би звернути увагу учнів на творах та віршах таких авторів як : Василя Симоненка, мотиви лірики якого стали любов до України, засудження

тоталітаризму, оспівування людей праці, утвердження неповторності особистості, краса материнства, краса природи, його назвали « поетом національної ідеї» , через його шедеври – «Лебеді материнства», « Де зараз ви, кати мого народу?», « Задивлюсь у твої зіниці».

Іван Драч, творець українського поетичного кіно, написав сценарій «Криниця для спраглих», сонце - це особливий образ творчості автора, яке символізує природне і духовне життя , це зображається у його «баладі про соняшник».

Григорій Тютюнник, новела «Три зозулі з поклоном» присвячена любові.

Ліна Костенко, у її творчості поєднуються декілька стилів, елементи неокласицизму, неоромантизму, імпресіонізму. Вірш «Страшні слова коли вони мовчать», « Хай буде легко. Дотиком пера», « Недумано, негадано». В свою чергу вчитель історії міг би акцентувати увагу на історичних процесах та подіях розвитку літературного мистецтва 1960-1970-х рр. Можна було б використати цитати творів, чи вірші , це б чудово вплинуло на сприймання учнями вивчення теми уроку. Вчителі змогли б вкласти свій внесок в розвиток світогляду дітей щодо мистецтво, розвитку культури, своєї національності, традицій, мови та вивчення авторів тієї чи іншої епохи.

Отже, вчителі, які проводять інтегровані уроки, застосовуючи різні методи для викладу матеріалу, вдосконалюють та подають приклад дітям у пошуковій діяльності, дослідницькому методу. Також, які проводять дискусії з учнями на задані теми, залучають мультимедійні засоби, інтернет-технології та інші засоби викладу – позитивно впливають на розвиток учнів на їх сприймання навколишнього світу. Учні набувають знань про міжпредметні зв'язки, та набувають навичок їх застосування.

ВИСНОВКИ

Використання художньої літератури на уроках історії є чудовим засобом для кращого усвідомлення учнів історичних подій певної епохи та сьогодення. Художня література являється однією з форм суспільної свідомості, для історика важливі не тільки її результати, тобто конкретні тексти, скільки їх соціальне побутування і вплив, саме по собі вимагає спеціального історичного вивчення і дослідження.

Застосування художньої літератури на уроках історії розвиває в учнів емпатію, тобто здатність співпереживати іншим людям і ставити себе на їх місце, завдяки творам та уривкам розвивається критичне мислення, яскравішими стають історичні образи, а також пізнання авторів певних літературних творів, та їх творчий шлях, що є не менш важливо для їх самоосвіти та літературної обізнаності. Цінність творів на уроках історії є в тому, що вони виховують патріотизм, чесність, та справедливість на своїх прикладах, також вчать розуміти добро та зло, розвивають словесну та мовну грамотність. Учні усвідомлюють свою цінність мови, традицій та культури своїх предків, а також культури інших народів світу.

Для того щоб використовувати художні твори на уроках історії необхідно проводити її ретельний відбір. Важливим для вчителів в художній літературі - є «дух часу», тобто психологічна достовірність картини, без пізнання якої уявлення про минуле не буде дійсним і достатньо повним. Для вчителя історії важливо, що вивчення історії і художньої літератури, будь-якого розглянутого періоду часу, сприяє розвитку їх пізнавальних здібностей, а також заохочує до розвитку пошукових здібностей учнів, дозволяє аналізувати на співставляти минуле з сьогоденням.

Міжпредметні зв'язки історії України та української літератури чи іншої художньої літератури, впливають на формування загальнонавчальних та спеціальних компетентностей старшокласників. Для реалізації уроку вчителю необхідно знати загальні теоретичні основи міжпредметних зв'язків, шляхи,

методи, способи і засоби успішного їх проведення, для того щоб учні мали яскраві враження від теми яка викладається, а головне мали бажання самостійно долучатися до процесу вивчення, а також вміли застосовувати свої знання, які отримали на уроках на практиці.

Залучаючи літературні твори чи уривки на уроках , вчитель привчає учнів до мистецтва вияву своїх емоцій через творчість, розвиває уяву дітей, вони краще розуміють минуле, про те як формувалася наша держава, культура, мова не тільки через історичні джерела, а й художній твір. Література знайомить учнів з історичними образами, вибудовує інтерес до читання творів та полегшує розуміння історичних тем.

Література формує в учнів культурне багатство, морально-етичні орієнтири, розвиває критичне мислення, вчить аргументувати свою думку, залучає учнів до творчої діяльності.

Вчителю для проведення міжпредметного уроку, необхідно проаналізувати матеріал як з одного, так і з іншого предмету, при цьому він має бути обізнаний у викладі матеріалу, залучати до уроку дітей різними інтегрованими методами, зацікавлювати учнів на уроці до вивчення та аналізу тем, викладати весь матеріал цікаво та зрозуміло. Діти повинні вміти навчатися і самостійно для того щоб реалізувати себе у майбутньому. Вчителю необхідно докласти максимум зусиль, щоб виховати самостійного учня, який вміє аналізувати, творчо мислити, узагальнювати, відстоювати свою думку , бути гідним громадянином своєї держати, технологічно обізнаному ,буде прагнути до самоосвіти та реалізовувати набуті знання у школі в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Монографії та статті

1. Баханов К. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі- , 2012. 520 с.
2. Білоус Н. В. Методика вивчення творів української літератури в 10 – 11 класах на тлі подій і явищ відповідної історичної епохи– К., 2009.
3. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Ніжин, 2009. 351 с.
4. Гречушкіна Г. Статус міжпредметних зв'язків у системі сучасної освіти. 2009.
5. Косенко Н. Особливості сприймання учнями художніх текстів. Дивослово - 2003.
6. Коляда І. Роль та місце художньої літератури на уроках історії України.2007.
7. Могорита В. М. Використання фрагментів художньої літератури на уроках історії. Історія і суспільствознавство. – 2011
8. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Х., 2005. - 192 с.
9. Паршаченко П. Художня література на уроках історії. « Викладання історії в школі» - 1992.
10. Харченко О. О. Інноваційні технології навчання. Педагогічні науки. Сучасні методи викладання. – 1999.
11. Цвікальська Г. О. Використання художньої літератури на уроках історії, — К., 1958.
12. Цепкова Н. Интегрированное обучение как фактор формирования готовности учащихся к проявлению профессионально значимых компетенций. Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. 2014.

13. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання -2010.

Підручники та посібники

14. Алексеев Ю. М., Вертерел А. Г. Історія України.: Навчальний посібник. - К: Каравела, 2004. - 256 с.
15. Барановська, О. В. Сучасний підручник у контексті міжпредметної інтеграції. Проблеми сучасного підручника, 2017.
16. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі. - Запоріжжя, 2000- 223с.
17. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник. - К: Центр учбової літератури, 2007. - 535 с.
18. Бойко О. Д. Історія України. К:, 2001. - 656 с.
19. Вагін А. А. Художня література в викладанні історії. — М., 1978.
20. Гирич І. Роль історії в системі орієнтаційних цінностей . До проблеми викладання історії України ХІХ - початку ХХ ст. - 2003.
21. Грушевський О. Використання художньої літератури в творчому задумі уроку. — М. 1990 р.
22. Демченко М. В. Методичні вказівки до вивчення курсу історії. — К., 1962.
23. Курилів В. Методика викладання історії . Х.; Торонто, 2008. - 256 с.
24. Лесняк Н.В. Міжпредметні зв'язки у формуванні мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів: – Рівне, 1997. – 181с.
25. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі - К.: Генеза, 2005. - 328 с.
26. Пометун О.В., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. - Київ, 2004.
27. Терно С. Методика розвитку критичного мислення. Історія в школах України. - 2007.

28. Токаренко, О. Міжпредметні зв'язки на уроках української мови та літератури в навчальному закладі художньо-естетичного. - 2015.
29. Топузов О.М. Роль і місце підручника в реалізації компетентнісного підходу до навчання 2012.
30. Трубачева С.Е. Шкільний підручник у компетентнісно зорієнтованому освітньому середовищі. 2015.
31. Фасоля, А. М. Підручник з української літератури: погляд крізь призму засадничих ідей діяльнісного, особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів. -2015.
32. Власов В. С. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти – Київ, 2018. – 256 с.
33. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти - Київ, 2019. – 288 с.
34. Горохівський П.І. Теорія і методика навчання історії: Курс лекцій. - Умань, 2013.
35. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник – Харків, 2017.

Навчальні програми

36. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
37. 48. Громадянська освіта (інтегрований курс) 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 22 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку з курсу «Історія України»

Урок 9

Дата 13.06.2023

10 клас

Тема: Рух Опору в Україні. Використання твору О. Довженка «Україна в огні».

Мета:

- навчити працювати самостійно з підручником – *логічна, інформаційна*
- розвивати вміння працювати з історичними документами – *логічна, інформаційна*
- навчити самостійно виконувати пошукові й випереджаючі завдання, готувати повідомлення, презентації – *логічна, інформаційна, аксіологічна*

Розвивальна:

- розвивати вміння і навички співпраці, висловлювання, відстоювати та обґрунтовувати свою точку зору – *логічна, соціальна, аксіологічна*
- удосконалювати навички словникової роботи, з'ясувати значення понять і термінів – *інформаційна*
- закріпити знання набуті під час вивчення нового матеріалу – *логічна, аксіологічна, інформаційна*

Виховна:

- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей – *мовленнєва*
- виховувати в учнів почуття патріотизму та любові до історії минулого своєї країни – *патріотична, соціальна*
- формувати національну свідомість, любов до рідного краю, повагу до культури рідного народу – *громадянська, особиста*
- формувати повагу до минулого свого народу та вміння працювати в колективі – *громадянська, особиста, комунікативна*

Основні дати :

22 червня 1941 р.- Напад Німеччини на Радянський Союз. Початок радянсько -німецької війни.

30 червня 1941 р. Проголошення ОУН(б) Акта відновлення Української держави.

7 липня – 19 вересня 1941 р. Оборона Києва військами Південно-Західного фронту.

30 жовтня 1941 р. – 4 липня 1942 р. Оборона Севастополя.

23–29 червня 1941 р. Танкова битва в трикутнику Луцьк – Дубно – Броди. Розгром та відступ радянських військ.

5 серпня – 16 жовтня 1941 р. Оборона Одеси.

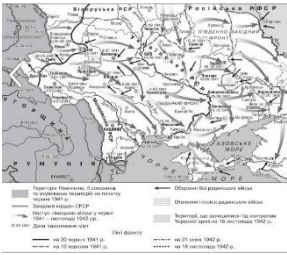
22 липня 1942 р. Завершення окупації України німецькими військами (вступ до м. Свердловська Ворошиловградської області).

План роботи

1. Рух Опору та його течії.
2. Довженко «Україна в огні».

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв.	1. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх, організація учнів до роботи на уроці. 		
7 хв.	3. Мотиваційний етап		Чи знайома вам людина, яка зображена на фото?	<i>інформаційна, логічна</i>
3 хв.	4. Актуалізаційний етап		1. Що ви знаєте про О. Довженка та його творчість? 2. Які події з твору О. Довженка «Україна в огні» є спільними з Рухом Опору?	<i>просторова, логічна, хронологічна</i>
20 хв.	5. Етап вивчення нового матеріалу		1) які території і в який час були окуповані Вермахтом;	

		<p style="text-align: center;"><u>Робота з картою</u></p> <p style="text-align: center;"><u>Робота із джерелом</u></p> <p><i>Із праці учасника війни, генерала Вермахту К. Типпельскірха «Історія Другої світової війни»: «У результаті цього наступу, одночасного удару 6-ї армії через Дніпро по обидва боки Києва, який 19 вересня було обійдено і взято, і подальшого просування 2-ї армії з півночі російські сили, які перебували в трикутнику Київ, Черкаси, Лохвиця, були стиснуті з усіх боків. У цей час танкові групи в запеклих боях відбивали спроби противника деблокувати свої війська</i></p>	<p>2) коли відбулося захоплення українських міст;</p> <p>3) де та коли радянські війська потрапляли в оточення і полон.</p> <p>1. Про які події ідеться у фрагменті джерела?</p> <p>2. З чим пов'язана характеристика цієї події як «катастрофи, більшої за яку історія війн не знала»?</p> <p>3. У чому цінність джерела?</p>	<p><i>інформаційна аксіологічна, логічна, просторова</i></p> <p><i>інформаційна, логічна</i></p>
--	--	---	--	--

		<p>зі сходу і, крім того, великими силами вклинилися в оточені російські армії й розкололи їх. ...Пройшло ще два тижні, поки незвичайно великі сили противника, затиснуті в котлі і розчленовані на окремі частини, було знищено й взято в полон. У зведенні німецького верховного командування повідомлялося про взяття в полон 665 тис. осіб, захоплення 3718 гармат і 884 танків...»</p> <p style="text-align: center;"><u>Джерело 2</u></p> <p>Значення проголошення відновлення української державності Актом 30 червня 1941 р. «Перше, це змусило нацистів ще на початку окупації частково виявити свої справжні колонізаційні плани щодо окупованих земель на Сході, що розвіяло у значної частини українських політиків ілюзії про визвольну місію гітлерівських армій. По-друге,</p>		
--	--	--	--	--

проголошення, а потім відважне відстоювання незалежницької декларації дало ОУН(б) морально-політичну перевагу для того, аби очолити національний рух Опору. Актом 30 червня ще на початку війни було задекларовано бажання активної частини українського народу перетворити свою Батьківщину на суб'єкт міжнародної політики, а не лише на "мовчазне" поле бою чужих армій».

Робота із зображенням

Тарас Боровець

Що вам відомо про Тараса Боровця?

*логічна.
просторова,
хронологічна*

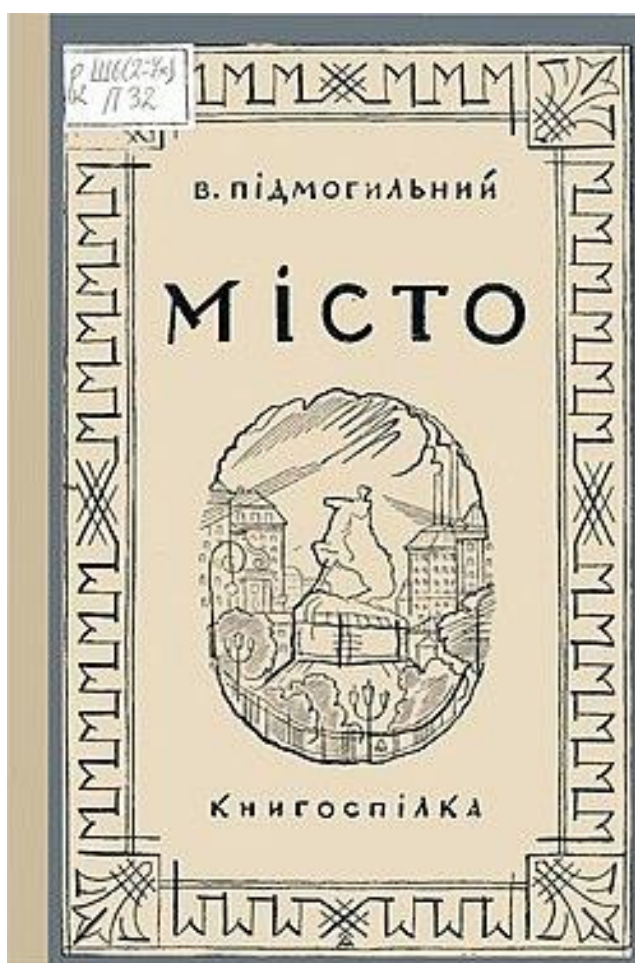
		<p style="text-align: center;"><u>Робота з уривком з тексту</u></p> <p><i>Ернст фон Крауз махнув рукою і одвернувсь. Людвіг дививсь на шибеницю майже непритомний.</i></p> <p><i>— О фатер! — оглядався Людвіг. Вони знову їхали в машині.</i></p> <p><i>— Їх не можна підкорити. їх треба знищити. «Не передувивши бджіл, не їсти меду», — як казав їхній король Данило в XIII столітті.</i></p> <p><i>— О!</i></p> <p><i>— Але, Людвігу, ти мусиш знати: у цього народу є нічим і ніколи не прикрита ахіллесова п'ята. Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть в ім'я інтересів загальних, високих. У них немає державного інстинкту... Ти знаєш, вони не вивчають історії. Дивовижно. Вони вже двадцять п'ять літ</i></p>	<p>Що ви зрозуміли з прочитаного уривку «Україна в огні» О. Довженка, яка подія описана?</p>	<p><i>логічна, просторова, хронологічна</i></p>
--	--	--	--	---

		<p>живуть негативними лозунгами одкидання бога, власності, сім'ї, дружби! У них від слова «нація» остався тільки прикметник. У них немає вічних істин. Тому серед них так багато зрадників... От ключ до скриньки, де схована їхня загибель. Нам ні для чого знищувати їх усіх. Ти знаєш, якщо ми з тобою будемо розумні, вони самі знищать один одного.</p> <p>— Йа фатер! Ми будемо нищити їх, лише поскільки кожний солдат мусить убити ворога і позбавить честі ворогиню. Я зрозумів тебе. Дальше вони самі будуть нищити один одного! Я розділю їх, куплю, розбецу!</p>		
6 хв.	6. Систематизація знань		<p><u>Мозковий штурм</u></p> <p>1. Схарактеризуйте одним реченням історичних діячів залежно від їхньої ролі в подіях 1941–</p>	<p>логічна, просторова, хронологічна</p>

			<p>1942 рр.: Й. Сталін, А. Гітлер, С. Бандера, Я. Стецько, Т. Бульба</p> <p>2. Коли відбулося захоплення нацистами Києва</p> <p>3. Танкова битва в трикутнику Луцьк – Дубно – Броди ?</p> <p>4. Коли відбулося захоплення окупантами Севастополя</p> <p>5. Коли відбулося захоплення Одеси німецькими і румунськими військами.</p> <p>6. Розкрийте символіку образів Ернста й Людвіга фон Краузів.</p> <p>7. Чи згодні ви з висновками Крауза про українців?</p> <p>8. У чому трагізм долі</p>	
--	--	--	--	--

			українського народу? 9. Чому цей твір було заборонено?	
3 хв.	7. Висновки	Отже, рух опору- це рух спрямований на визволення України від фашистських та інших тоталітарних поневолювачів. До українського національного руху Опору належала Українська повстанська армія та збройні формування Тараса Бульби-Боровця. Діяли вони переважно в Західній Україні. УПА і бійці Тараса Бульби-Боровця на початку війни воювали на боці Німеччини. Вони сподівалися, що німці допоможуть здобути для України самостійність. Але коли стало зрозуміло, що допомоги чекати ні від кого – почали боротися і проти німецької влади також.		<i>інформаційна</i>

1 хв.	8. Домашнє завдання		Переглянути фільм О. Довженка «Україна в огні».	<i>інформаційна, логічна</i>
-------	---------------------	--	---	------------------------------

Обкладинка книги роману Валер'яна Підмогильного

Джерело: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE_\(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE_(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE))

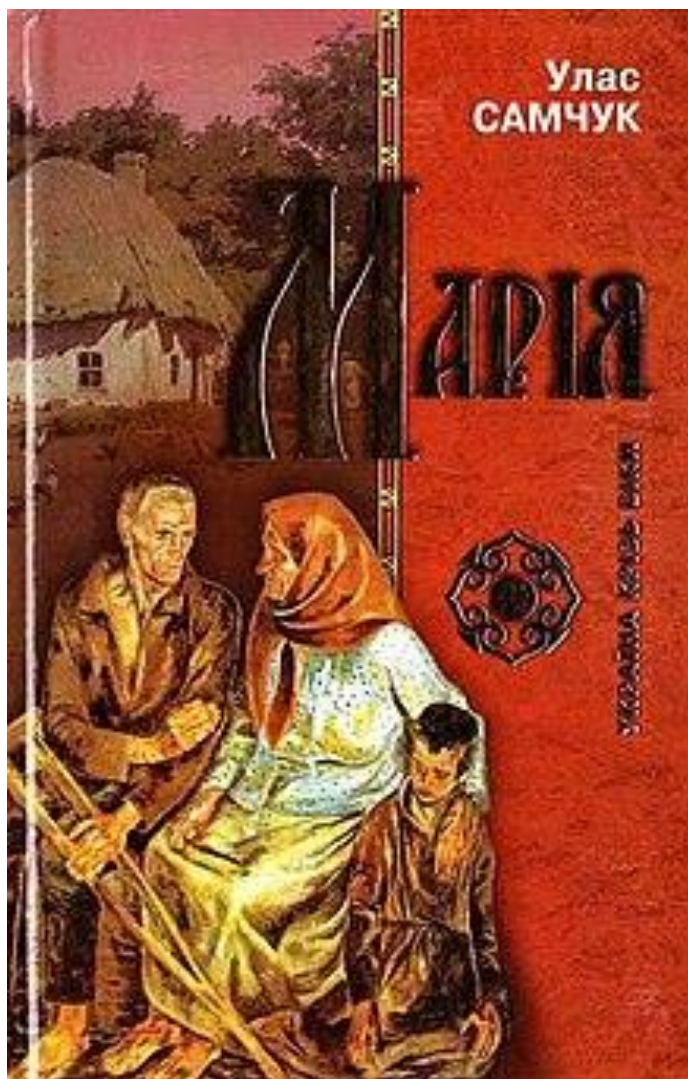
Новела Миколи Хвильового

Джерело: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF_\(%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF_(%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0))

Кіноповість Олександра Довженка

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96

Обкладинка видання Самчук Улас

Джерело: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F_\(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F_(%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD))